

XXV. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA (ETDK)

KOLOZSVÁR, 2021. 05. 27–30.

Mennyre nyíló ablakok

Kortárs képzőművészeti alkotások a sepsiszentgyörgyi

Szent Gellért- és Krisztus Király-templomban

Szekció: Művészettörténet

TÉMAVEZETŐ

Dr. Pál Emese

Egyetemi adjunktus

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Történelem és Filozófia Kar

SZERZŐ

Vén-Vinceffy Anna

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Történelem és Filozófia Kar

Művészettörténet, III. év

2021

Tartalom

1.	Bevezetés	2
2.	A Szent Gellért-templom	4
2.1.	Építéstörténet	4
2.2.	Hervai Zoltán Szent Gellért életét bemutató festményei	5
2.3.	Jecza Péter pályaképe	12
2.4.	Jecza munkái a Szent Gellért templomban	13
2.4.1.	A Szent Gellért-oltár	13
2.4.2.	Szent Mihály arkangyal	14
2.4.3.	Keresztút	15
2.5.	Hervai Zoltán és Jecza Péter munkái a templomi térben	18
3.	A Krisztus Király-templom.....	20
3.1.	Építéstörténet.....	20
3.2.	Hervai Katalin pályaképe	21
3.3.	Hervai Katalin keresztút stációi	23
3.4.	Párhuzamok.....	25
3.5.	A szentély képei	28
3.6.	Szentelek	31
3.7.	Hervai Katalin munkái a templom belső terében	33
4.	Összegzés.....	35
5.	Bibliográfia	37
5.1.	Nyomtatott források	37
5.2.	Internetes források.....	39
6.	Képjegyzék	42
7.	Képmelléklet	46

1. Bevezetés

Közelség és távolság, egyértelműség és elvont geometrikusság, megmutatás és misztifikálás. Talán ezek azok az ellentétpárok, amelyek képesek valamelyest jellemezni azokat az alkotásokat, amely a templomok belső terét tölti ki. Ebben a közegben, amelyben a földi és az égi világ találkozik, helyet kapnak olyan képzőművészeti alkotások, melyek útmutatót adhatnak a transzcendens szféra értelmezéséhez.

Az alábbi dolgozat kísérletet tesz arra, hogy kortárs képzőművészek munkáit elemezze két, a 20-21. század fordulóján épült templom terében. A tanulmány célja, hogy a 20. század végén épült sepsiszentgyörgyi Szent Gellért-templom valamint a 21. század elején készült Krisztus Király-templom képzőművészeti alkotásait vizsgálja. Ezekben a látszólag egyszerű építésű római katolikus templomokban ugyanis az oltárkép, a keresztút mellett olyan ábrázolások vannak, amelyek kvalitásukat tekintve érdemesek a kutatásra. Az alábbi szöveg tehát a két templomban látható képzőművészeti munkákat elemzi. Ennek az elemzésnek a lényege, az épületben levő alkotások pozicionálása a művészek egyéni életművében. Amellett, hogy a dolgozatban keresem azokat az ikonográfiai mintákat, amelyek hatással lehettek az elemzett munkákra, törekszem arra is, hogy megfigyeljem, miként viszonyulnak a kortárs művészek munkái a templom belső teréhez. A kutatásnak nem témája a templomok építészeti elemzése, valamint nem érinti a II. Vatikáni Zsinat által hozott változtatások hatásait sem.

Az alábbi kutatás két nagyobb egységre bontható. A dolgozat első felében a Szent Gellért-templomban alkotó két művész, Hervai Zoltán és Jecza Péter műveit elemzem. A fejezet rövid építéstörténeti leírással indít, majd Hervai Zoltán pályaképét vázolja fel. Ezt követi a templomban található öt festmény elemzése a művész életműve és a lehetséges ikonográfiai párhuzamok keresése által. Hasonló felépítést követ a templomban alkotó másik művész, Jecza Péter munkáinak elemzése is. A fejezet a két alkotó munkáit és a templom terét összevető elemzéssel zárul. A másik nagyobb egység az előzőekben bemutatott séma mentén a Krisztus Király-templomban alkotó Hervai Katalin munkásságát méltatja.

Ebben a témában még nem készült átfogó tanulmány, így a dolgozat főként újságcikkek, napilapok, havilapok, rádiós interjúk, tévés tudósítások sajtóanyagát dolgozza fel. Ez egészül ki internetes forrásokkal, az ikonográfiai elemzésekhez használt lexikonok szócikkeinek figyelembe vételével. Annak ellenére, hogy az Erdélyi Művészeti Központ úgy Hervai Zoltánról, mint Jecza Péterről és Hervai Katalinról is adott ki katalógust, az ezekben szereplő tanulmányok nem elemzik a templomokban látható munkákat. Hervai Zoltán esetében például nem tesznek említést arról, hogy a festőművész készítette a Szent Gellért-templomban

található festményeket. Jecza Péterről Szekernyés János ugyan készített átfogó kutatást, munkáiról felesége is beszél, azonban ezek a művek nem térnek ki arra, hogy Jecza alkotásai miként viszonyulnak a Szent Gellért-templom belső teréhez. Hervai Katalinnal készült több interjú is elérhető, viszont a sajtóban kevés publikáció található munkáiról, a Krisztus Király-templomban levő alkotásairól eddig még nem készült részletes kutatás. A források tehát elég szűkösek voltak, míg Jecza Péter munkássága viszonylag jól dokumentált, addig Hervai Zoltán és lánya, Katalin életműve, főként a templomokban látott munkák kevésbé kutatottak, a róluk szóló újságcikkek gyakran elfogultak. Az alábbi tanulmány különlegessége tehát, hogy egyrészt összefogja a művészekről készült tanulmányok néhányát, másrészt olyan munkáikat veszi nagyító alá, amelyek eddig elkerülték a szakirodalom figyelmét, vagy mint Jecza Péter esetében elemezték ugyan, de nem vizsgálták a műveket a templombelső függvényében is. A fejezetek elején található építéstörténeti leírás látszólag nem érinti a témát, viszont fontosnak tűnt, hiszen segítik, a képzőművészeti alkotásokat tágabb kontextusba helyezését.

2. A Szent Gellért-templom

„Szent Gellért kereszttel a kezében nekünk ma is utat mutat. Mutatja az utat azoknak, akik tanulnak és tanítanak; mutatja az utat azoknak, akik közösséget építenek; és mutatja az utat azoknak, akik kiállásuk miatt megaláztatásokat szenvednek.” – hangzott el 2019-ben dr. ft. Vencser László prédikációjában, amelyet szeptember 24-én tartott a sepsiszentgyörgyi Szent Gellért-templomban.¹

2.1. Építéstörténet

A Csíki utcában levő templom épületét Török Áron építész tervezte Csató Béla pápai káplán, tb. kanonok, plébános kérésére. Török Áron nevéhez fűződik a Szent Gellért-templom mellett az örkői Mária Világ királynője-templom terve is.² Mivel a templom építéstörténetére vonatkozó adatok elég hiányosak, nem tudni, hogy Török Áron mikor kezdte el készíteni a terveket. Arról azonban vannak információk, hogy mielőtt felépült volna a mai egyszerű külsejű, egyhajós, nyeregtetős, egytornyos épület, 1943-80 között Szilveszter Sándor plébános egy családi házban tartotta a miséket.³ Csató Béla kitartó munkája nyomán, az államszocialista rendszerrel is szembeálló törekvései során a Szent Gellért-tiszteletére épült templomot 1987-ben szentelte fel Bálint Lajos segédpüspök, egykori sepsiszentgyörgyi lelkész.⁴ Az 1986-ban megkezdett építkezési munkálatokat 1988-ban fejezték be. A 80-as években még nem volt tornya a templomnak (1. kép), ez csak később épült fel (2. kép).⁵ Kezdetben 1700 híve volt a plébániának, napjainkra ez a szám 1500 köré tehető.⁶ A templom udvarán látható Szent Gellértet és Szent Imre herceget ábrázoló szoborkompozíciót (3. kép) 2011 szeptember 24-én szentelte fel Bíró László tábori püspök, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia családgügyi referens püspöke. Az égetett kerámia térplasztikát Varga Gábor szobrászművész és keramikus készítette el a Szent Gellért Erdélyi Lovagrend Márton Áron Tartománya támogatásával.⁷

¹ Józsa Zsuzsanna: *Sepsiszentgyörgy. Szent Gellért-búcsú*. <https://www.3szek.ro/load/cikk/126807/szent-gellert-bucsu-sepsiszentgyorgy> [2021.04.28.]

² Kisgyörgy Zoltán: *Élő egyház. Üzenet az ajtók mögül. Háromszék*, 5. évf. (1993) 950. sz. 4.

³ *Sepsiszentgyörgy II., Szent Gellért*. <https://ersekseg.ro/hu/templom/800> [2021.04.28.]

⁴ Józsa: i. m.

⁵ Sántha Imre Géza: *Szent Gellért-kompozíció*. <https://www.kozterkep.hu/19530/szent-gellert-kompozicio> [2021.04.28.]

⁶ *Sepsiszentgyörgy II... i. m.*

⁷ Sántha Imre Géza: *Szent Gellért és Szent Imre*. <https://www.kozterkep.hu/16020/szent-gellert-es-szent-imre> [2021.04.29.]

2.2. Hervai Zoltán Szent Gellért életét bemutató festményei

„Ne csak arra törekedjünk, hogy jobb emberekként hagyjuk el a világot, hanem hogy jobb világot hagyjunk magunk után.” – olvasható az a felirat, amely a Varga Gábor által készített szoborcsoport előtt található a templom udvarán, a bejárat mellett.⁸ Ennek a gondolatnak talán nem is tudatosan vállalt vallomása hangzott el 1971-ben annak a Hervai Zoltán festőművésznek a szájából, aki a templomban látható Szent Gellért püspök életét ábrázoló jeleneteket készítette. A helyi születésű alkotó ugyanis így fogalmazott a zentai múzeum képtárában levő kiállítás megnyitóján: „Sok csalódás ért, de mégis hiszek az emberekben és életcélom az, hogy szerény tudásommal a tanításon és a művészetén keresztül az ifjúságot, embertársaimat és népemet szolgáljam.”⁹

Hervai Zoltán festőművész pályaképe a művészet iránti elhivatottság és a pedagógiai munka kettős vonalát rajzolja ki. A művész 1939-ben érettségizett a Székely Mikó Kollégiumban, ahol rajztanára, Gödri Ferenc biztatására felvételizett a bukaresti Szépművészeti Akadémiára. Ezt követően Budapesten folytatta tanulmányait, majd 1946-ban Kandó László tanítványaként szerezte meg diplomáját.¹⁰ Több viszontagságos év után végül visszatért szülővárosába, ahol rajztanára, Gödri Ferenc helyébe lépett és több évtizeden keresztül volt a tanintézmény elismert oktatója.¹¹ Diákjai között említhető például az ugyancsak helyi születésű Ütő Gusztáv vagy pedig az a Jecza Péter, akinek Szent Gellért-oltára és a Keresztút domborművei is ebben a templomban láthatóak.¹²

A templomhajó hátsó részén, az orgonakarzaton az épület védőszentje, Szent Gellért püspök életének főbb momentumai figyelhetők meg (4. kép). A szimmetrikus rendben elhelyezett lírai hangvételű festményeket a bal alsó sarokban látható szignó szerint Hervai Zoltán helyi festőművész és rajztanár 1999-ben készítette el. A sepsiszentgyörgyi sajtóban található híradás szerint a festményeket 2000 szeptemberében szentelték fel. A *Háromszék* napilapból tudható meg az is, hogy a szent életét bemutató munkákat Finta Mihály keretezte be.¹³

Hervai Zoltán munkái az orgonakarzat mellvédjén találhatók, egy olyan helyen, melyet nem csupán azért lényeges kiemelni, mivel a templomba belépő hívő tekintetét egyből

⁸ Sz. n.: Szent Gellért és Szent Imre szoborcsoport Sepsiszentgyörgyön. *Népújság*, 63. évf. (2011) 163. sz. 3.

⁹ Vécsi Nagy Zoltán: *Hervai Zoltán*. Sepsiszentgyörgy, 2015, Erdélyi Művészeti Központ, 6.

¹⁰ Bogdán László: Képek árnyéka. Végtelen beszélgetés Hervai Zoltánnal. *Háromszék*, 11. évf. (1999) 2707. sz. 4.

¹¹ Sántha Imre Géza: Száz éve született Hervai Zoltán festőművész. *Háromszék*, 31. évf. (2019) 8741. sz. 6.

¹² Albert Levente: Ütő Gusztáv összegez. *Háromszék*, 22. évf. (2010) 6005. sz. 3.

Vécsi Nagy Zoltán: Hervai Zoltán emléktárlata. *Háromszék*, 27. évf. (2015) 7559. sz. 6.

¹³ Sz. n.: Templombúcsú. *Háromszék*, 12. évf. (2000) 3065. sz. 12.

odavonzza, hanem azért is, mert a művész életében nagyon fontos szerepe volt a zenének. Lánya, a grafikus Hervai Katalin szerint édesapja majdnem mindig zene mellett festett,¹⁴ diákjai visszaemlékezéseiből derül ki, hogy rajzórái keretén belül gyakran zenehallgatással tette élményszerűbbé az oktatást.¹⁵ Ő maga pedig így nyilatkozik a zene és képzőművészet kapcsolatáról, a hivatásról: „*A lelkünkben felgyűlt érzelmek sokaságát és sokféleségét a zenén kívül a festészetben tudom elképzelni. Levezetni tiszta formákkal, tiszta színekkel, az érzelmek árnyaltságát, líraiságát, drámaiságát, intimitását, vitalitását figyelembe véve, de nem előre elkészített színvázlat alapján, hanem a vásznon egyszer átélve, intenzíven, ösztönösen, intuitíve megfestve. (...) A színekben és a színeknek élek, ez az, ami melegít, és részben megélt, de inkább be nem teljesült vágyaimat helyettesíti.*”¹⁶

Lírai hangvétel, lágy színek, finom vonalak, harmonikus, statikus kompozíciós rend jellemzi azt az öt képet, amely a templom patrónusa életének főbb momentumait, jelentősebb fordulópontjait mutatja be. Hervai Zoltán festőművész munkái olyan szimbólumrendszert mozgatnak, amely mindenki számára érthetővé teszi, hogy a szent életének mely jelenete látható éppen. Mintegy didaktikus szándékkal, a hagyományos ikonográfiához részben ragaszkodva, de mégis saját forma- és színvilágát alkalmazva a világos üzenetátadására törekedett.

A művész életművét a geometrikus, mértani formák, a vonalak, háromszögek, körök játéka határozta meg (5. kép). M. Kiss Pál a korabeli egyik legrangosabb folyóiratban, a *Műértő*-ben megjelent kritikában így fogalmaz: „*Hervai a Konstrukciók című legújabb sorozatában újszerű térproblémát old meg: egyenes és ferde vonalakkal, vibráló fényhatással ritmikus elrendezett teret érzékeltet. A konstruktív formák puritánságát hangulati elemekkel tölti, a szerkezet tisztaságához festői igényességgel a színek lírai melegségét adja.*”¹⁷ Az utolsó alkotói periódusában viszont a színek és síkok dinamikáját bibliai és történelmi személyiségek törték meg, egészítették ki, vagy pedig váltották fel. „*Újabb keletű munkáin mintha eluralkodott volna a figuratív ábrázolási mód. A Csángók, az Ősök (Szent István, II. Rákóczi Ferenc fejedelem, Hunyadi János meg Bethlen Gábor) ábrázolása mintegy kiteljesíti az immár szabadon alkotó művész történelmi tematikáját. És «föllobog» újólag a keresztény tematika,*

¹⁴ Mózes László: Hervai Zoltán életmű-kiállítása. *Háromszék*, 27. évf. (2015) 7541. sz. 3.

¹⁵ Sántha: i. m. 6.

¹⁶ Uo.

¹⁷ M. Kiss Pál: Hervai Zoltán. *Művészettörténeti Értesítő*, 24. évf. (1975) 4. sz. 296.

Mária, Krisztus, a kereszt motívuma.”¹⁸ – írja erről a korszakról Czegő Zoltán a művész egri kiállítása kapcsán.

Az 1996-ban készült *Jézus (6. kép)* című alkotásán még megfigyelhető a korábbi erőteljes színkezelés, a Megváltó alakja beilleszkedik az absztrakt négyzetek, háromszögek terébe, ezzel szemben az ugyancsak ebben az évben készült *Mária Magdolna (7. kép)* című festményét lírai színek és könnyed, már-már egyfajta, túlvilági érzetet teremtő halvány, lágy stílus jellemzi.¹⁹ Ezen a képen a hangsúlyt már nem a mértani alakzatok dinamikájára helyezi, hanem a bibliai személyek alakja kerül előtérbe, a háttér elmosódott, egységes homogén közeg, és a korábbi síkok elvont rendszere már nem taglalja egységekre a kompozíciót. Az 1990-ben festett *Jézus (8. kép)* című képen Krisztus figurája mintegy kiemelkedik a négyzet síkjából. Vécsi Nagy Zoltán szerint ezeket a történelmi, bibliai személyeket „*egyfajta fotórealizmussal*” készíti el, a korábbi „*komor transzilván színvilágot felváltották a rafináltabban kevert, ecsettel felhordott pasztellszínek.*”²⁰ Ezen az alkotáson megfigyelhető, hogy a művész még nem távoldott el teljesen az egyszerű formáktól, de már látható az a lágy, érzékeny, lírai hangvétel, elmosódott mitikus háttér, amely a Szent Gellért-templom festményeit is áthatja.²¹

A sepsiszentgyörgyi templomban található Szent Gellért-sorozat első darabján (*9. kép*) az épület védőszentje fiatal bencés szerzetesként látható. Ez az alkotás két szerkezeti egységre bontható. Az előtérben két figura, Szent Mihály arkangyal és a még ifjú Gellért jelenik meg. Mindkét figurát attribútumaik teszik azonosíthatóvá. Míg az angyalt túlvilági ragyogás, glória veszi körül, kezében kard, testén páncéling található, addig a másik alak egyszerű szerzetesi ruhában, mellette bölcsességét jelző gyertyával, tekercsekkel, pennákkal figyelhető meg.²² Az angyal fölött levő körök egyrészt utalnak a művész korábbi, geometriára épülő stíluskorszakára, másrészt pedig egyfajta architektonikus szerkezetként jelezhetik a bencés kolostor falait is. A benti térből kilépve, a mű háttérében Velence városának épületei vehetők ki, valamint a Campanile²³ is jól felismerhető, hiszen ismert, hogy Gellért fiatal korában Velencében élt mint Benedek-rendi szerzetes.²⁴

¹⁸ Czegő Zoltán: Fölmutatni, hogy látva lássanak. Hervai Zoltán kiállítása Egerben. *Magyarország*, 29. évf. (1992) 51. sz. 13.

¹⁹ Vécsi Nagy: *Hervai Zoltán... i. m.* 66, 68.

²⁰ Vécsi Nagy: *Hervai Zoltán emléktárlata... i. m.* 6.

²¹ Vécsi Nagy: *Hervai Zoltán... i. m.* 51.

²² Jutta Seibert: *A keresztény művészet lexikona*. Budapest, 1986, Corvina, 231.

²³ Szent Gellért korában a Campanile még nem építették fel. Hervai képe egy sokkal későbbi Velencét mutat a háttérben.

²⁴ Sz. n.: *Szent Gellért püspök, vértanú. A műszaki katonák védőszentje.*

<http://www.ktp.hu/kalendar/szent-gellert-puspok-vertanu-muszaki-katonak-vedoszentje-szeptember-24> [2021.04.10.]

Katolikus Lexikon: Gellért. <http://lexikon.katolikus.hu/G/Gell%C3%A9rt.html> [2021.04.10.]

Később apja mintáját követve a Szentföldre igyekezett eljutni, Betlehemben szeretett volna új kolostort alapítani. Útra is kelt néhány társával, azonban hajója Szent András szigeténél viharba keveredett. A szigeten találkozott az akkori pannonhalmi monostor apátjával, aki meggyőzte, hogy kísérje el őt Magyarországra. Ezt követően Székesfehérváron engedett István király kérésének és elvállalta, hogy a fiatal, mindössze nyolcéves Imre herceg nevelője legyen.²⁵

Ennek megfelelően a sepsiszentgyörgyi művész második festményén (10. kép) István király látható jobbán Imre herceggel, balján feleségével, Gizella királynéval. A király és fia között egy attribútumok nélküli nőalak tűnik fel, aki lehet egy magyar szent vagy esetleg Szűz Mária is. A háttérben levő Krisztus keresztre feszített alakja valamilyen szinten azt a feltételezést erősíti, hogy a fehér kendős nőalak Szűz Mária lehet, mivel így egyfajta Szentcsalád párhuzam jön létre. Ennek ellenére a nőalak nem azonosítható teljes biztonsággal. Ha megfigyeljük a szereplőket, észrevehetjük, hogy a már jól ismert attribútumok teszik őket felismerhetővé. A király hasonlóan Hervai 1999-ben készült *Szent István* (11. kép) című munkájához Szent Koronával és kettős kereszttel a kezében jelenik meg. Ellentétben azonban az önálló munkával, ezen a festményen nem egyedül látható, portréja alatt nem található hármass halom illetve a monogramja se fedezhető fel. A két képen látható arc között felfedezhetőek azok a jellegzetes vonások, amelyek jelzik, hogy ugyanannak a művésznek az alkotásai.²⁶ A király jobb oldalán áll fia, feje fölött glória látható, háta mögött pedig jól ismert attribútuma, a szüzességére utaló lilium jelenik meg.²⁷ A király bal oldalán felesége alakja jelenik meg. Arca finom, lágy, már-már elmosódó vonásai, elrévedő tekintete ellentétben állnak a mögötte levő Jézus részletesebben kidolgozott hajával, lefele irányuló tekintetével. Érdekes módon maga a nevelő nem fedezhető fel ezen a kompozíción, azonban a Megváltó alakja jelzi, mintegy előre vetíti, hogy Szent Gellért püspök keresztény hitéért fog meghalni. Ez a krisztusi minta hasonlóan a templomban levő Szent Gellért-oltárhoz, párhuzamba állítja a krisztusi szenvedést, áldozatot a szent mártírhálálával. A képen látható figurák egyfajta fiktív, elmosódott háttérből emelkednek ki. Ez a gomolygó felhőkhöz hasonlítható, összemosódó tér pasztell színeivel, zöldes, kékes, sárgás árnyalataival tulajdonképpen kapcsolatot teremt az öt kép között. Jelenetektől függően, hol az evilági természetet, az eget vagy a földet jeleníti meg, hol mintha a mitikus, transzcendens közegre utalna.

²⁵ Balázs Jenő: Szent Gellért élete. *Effata–A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi karának hitéleti és tudományos lapja*, 3. évf. (2019) 2. sz. 24–26.

²⁶ Vécsi Nagy: *Hervai Zoltán... i. m.* 69.

Seibert: *i. m.* 131.

²⁷ Uo. 129.

Egyedüli kép, ahol nem fedezhető föl a színfoltoknak ez a kavargó játéka, az a középső festmény (12. kép), amelyen a kék tónusú háttérből a püspökké szentelt idős Szent Gellért emelkedik ki. A szigorú tekintetű, püspöki öltözetű férfi fejét szemben az eddig látott egyszerűbb dicsfénnel, egy díszesebb dicsfény övezi. Egyedül ezen a képen látjuk a szentet vörös színű ruházatban, a többi munkán inkább a sárgás, zöldes, kékes színek dominálnak, a vörös szinte minden esetben hiányzik a munkákból. A képen megjelenik a Szentlélek galambja is. A Szentlélek ábrázolása beletartozik a művész motívumtárába, hiszen az 1989-ben készült *Noszta*lgia (13. kép) című munkán és a 2001-es *Hármas egység* (14. kép) című alkotáson is felfedezhető a fehér galamb.²⁸

A következő festmény (15. kép) kronológiai rendben ugyan az előző előtti történetet mutat be, azonban a sorozat szimmetriáját megbontotta volna, ha a kisebb méretű püspöki portré ezután következne. Tehát a sorban negyedik alkotáson egy folyamat, egy időben lejátszódó történés, metamorfózis látható. A szent életéről fennmaradt forrásokból kiderül ugyanis, hogy miután Szent Gellért befejezte Imre herceg nevelését, Bakonybélbe vonult vissza, és a számára oly fontos szent jeromosi utat követve remeteségben élt. Mikor azonban a király felkereste őt azon kérésével, hogy vállalja el a csanádi püspökség megszervezését, visszatért a közéletbe.²⁹ Hervai festménye ezt az átváltozást jeleníti meg. Ennek tükrében két egyenlő részre osztotta a munkát. Az alkotás bal oldalán tehát a remete Szent Gellért látható, egyszerű ruhában, mellette találhatók azok az attribútumok, amelyek már az első képen is megjelentek: a gyertya, a tekercsek, a penna. Ezen a munkán azonban, szemben a fiatal bencés szerzetest megjelenítő képpel, már egy felnőtt férfit láthat a befogadó, emellett pedig több pergamen figyelhető meg, mintegy jelezve, hogy a férfi bölcsebbé vált, tanultabb lett. A festmény másik térfelén már a püspök Szent Gellért látható. Erre utal a férfi felnyíló szeme, a díszesebb öltözet, a templom. A kopár fák által szimbolizált remeteséget maga mögött hagyva, más módon kívánja szolgálni Istenét. A két egység tulajdonképpeni statikusságát mégis egyfajta dinamikával töri meg a középen meghúzódó forgatagszerű, köpenyegszerű ritmusfolyam, amely jelzi a változást, a folyamatot. Efölött a személyiség átalakító, tér-idő válaszfolyam fölött Szűz Mária és a kisdéd alakja vigyázza annak az országnak a történeteit, amelyet a Szűzanya oltalmába ajánlott fel Szent István király. Emellett fontos még megjegyezni, hogy Szent Gellért az első, aki Szűz Mária tiszteletét terjeszti a magyarok között.

²⁸ Vécsi Nagy: *Hervai Zoltán... i. m.* 71.

²⁹ Balázs: *i. m.* 27.

Az utolsó képen (16. kép) látható a szent mártírhalála. Itt a püspök figyelhető meg zuhanás közben, hiszen a legenda szerint Vata követői felláztak, lelőtték őt az utólag róla elnevezett Gellért-hegyről, majd pedig lándzsát döftek bele, fejét kővel zúzták szét.³⁰ A festmény előterében maga a püspök néz a befogadóra, a háttérben pedig felsejlenek a Gellért-hegy sziklái, Buda néhány épülete és a Duna kék vize. A Dunából kiemelkedő kereszt egyrészt jelzi az isteni gondviselés jelenlétét, a mitikus történetet, másrészt ismét utal a krisztusi halál párhuzamára. A háttérben megjelenő nagyméretű kereszt, amelyet egyfajta égi ragyogás vesz körül a művész több munkájában is megfigyelhető. Ilyenek például a már említett Jézus (1990), Mária Magdolna (1996), Szent István (1998).

Vécsi Nagy Zoltán szerint „*Hervai Zoltán modern művészek tartotta magát, aki megpróbált nemzetközi nyelven beszélni úgy, hogy közben a sajátját adta, aki művészetében az európai kultúrkörbe beágyazó nemzeti identitást kereste. Sajátságos színvilágát a kékek, zöldek uralták, kevés sárga, narancssárga hozzáadásával, színeit az erdélyi színekkel azonosította.*”³¹ A Szent Gellért-templomban egymástól egyenlő távolságra elhelyezett munkákat összekötik azok a hasonló tónusú színek, amelyekről Vécsi Nagy is beszél kritikájában. A színek mellett az alkotások között további kapcsolatot képeznek a statikus, a nézővel szembeforduló alakok.

Ha ikonográfiai szempontból tekintjük a sorozatot, akkor megállapítható, hogy a művész nem távolodik el az eddig is alkalmazott attribútumoktól, szimbólumoktól, hiszen jól felismerhető szimbolikus utalások jelennek meg nála is. A tekercsek, a Gellért-hegy, a püspöki ornátus, a füstölő, a kereszt, a bencés rend öltözete (Szent Gellért püspök)³², a lilium (Szent Imre herceg)³³, a kettős kereszt, a Szent Korona (Szent István király)³⁴ mind-mind olyan felismerhető jelek, amelyek mintegy illusztrálják a szentek életének történetét, mindenki számára felismerhetővé teszik a képeken látható személyeket. Mivel a mai hívők már nem ismerik az egykor gyakran használt attribútumok jelentését, megfigyelhető, hogy Hervainál nem jelennek meg Szent Gellért olyan, már a barokk korban készült grafikákon is feltűnő

³⁰Uo. 28.

³¹ Váry O. Péter: Hervai Zoltán kiállítása az EMÜK-ben - Nagy adósság lerovása. *Háromszék*, 27. évf. (2015) 7532. sz. 3.

³² Kerny Terézia: Magyar szentek tisztelete és képzőművészeti ábrázolásai, 13-18. század, Szent Gellért. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor*, 7, szerk. Kőszeghy Péter, Bp., Balassi, 2014, 216–243.

Seibert: i. m. 105.

³³ Kerny: i. m. Szent Imre.

³⁴ Kerny: i. m. Szent István.

attribútumai, mint a lándzsa, a kő, a rövid szakáll, a pásztorbot,³⁵ a vértanúság győzelmi pálmája, vagy pedig a Magyar Anjou Legendárium illusztrációján helyet kapó szekér.³⁶

A középkori és barokk példákon túl Gyomaendrődön található az egyik olyan ismert Szent Gellért-oltár (17. kép), amely Hervai Zoltán korában készült. A Magyarország területén levő oltárt Salamon György készítette 1996-ban. Látható, hogy a két munkán, még ha egészen más művészi eszközökkel is megjelenítve, de hasonló alakok kerültek be a programba. A gyomaendrődi oltár predelláján két angyal látható, amint kezükben tartják azt a tekercset, amely a baloldalon a szent Magyarországra érkezését ábrázolja, valamint feltűnnek Pécs templomának tornyai is. Emellett pedig a jobb oldali egységben kivehető a Vata-féle lázadás, a szent halála. A Hervai-sorozaton ugyan nem angyalok tartanak egy tekercset, viszont az első festményen Szent Mihály arkangyal alakja tűnik fel, és tekercsek utalnak a bencés szerzetes bölcsességére. Pécs templomtornya helyett pedig a velencei Campanile vehető ki. A predelláról tovább haladva, az oltár közepén a Szűz Máriának szóló donációs jelenet látható. Ezen az egységen a Szűzanya kezében a kisdettel a helyiek fölött kapott helyet. Annak ellenére, hogy a sepsiszentgyörgyi példán nem látható donációs epizód, teljesen más megfogalmazásban ugyan, de a negyedik képen feltűnik a Szűzanya és gyermeke is. Míg az oltár felső részén a Szentháromság kapott helyet, addig ez egyértelműen nem jelenik meg a Hervai-sorozaton, azonban mintegy különválasztva mégis csak felkerültek a munkákra. Krisztus keresztre feszített alakja a magyar szentek között tűnik fel, emellett pedig a Szentlélek leszálló alakja jelenik meg a középső képen.³⁷ Az említett összehasonlítás alapján tehát elmondható, hogy míg semmilyen stiláris hasonlóság nem figyelhető meg a két munka között, a program tekintetében mégis vonható néhány párhuzam, amelyek valószínűleg abból adódnak, hogy ugyanabban a történelmi korban, ugyanabban a szellemi légkörben készült a két alkotás.

A gyomaendrődi oltár párhuzama mellett észrevehető, hogy az Effata újságban található fekete-fehér Szent Gellért-portré (18. kép) egyértelmű hasonlóságot mutat Hervai püspök- ábrázolásával (12. kép).

Hervai Zoltán festőművész Szent Gellért-templomban látható munkái eltávolodnak az alkotó korábbi geometrikus építkezésű képeitől, a háromszögek, körök, négyzetek jól felismerhető személyekké formálódnak. Az elvont mértani formák helyébe olyan alakok

³⁵ Szilárdfy Zoltán: *Szent Gellért ikonográfiája a barokk kori grafikák tükrében.*

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/Makoi_kereszteny_fuzetek/pages/023/002_szilardy.htm [2021.04.10.]

³⁶ A Magyar Anjou Legendárium.

http://www.oszk.hu/sites/default/files/virtualis_kiallitasok/harom_kodex/hun/kiallit/virtualis/3kodex/3kodex_ma1_hu.html [2021.04.10.]

³⁷ Salamon György: *Az oltárkép.* <http://www.szentgellert.hu/rolunk/az-oltarkep1> [2021.04.10.]

lépnek, amelyek a hívők számára könnyen értelmezhetőek. Az öt festmény illusztrálja a szent életének különböző epizódjait, és felhívja a figyelmet arra, hogy Szent Gellért élete, a katolikus hitért folytatott küzdelme a mai kor embere számára is példaértékű.

Eltávolodva az orgonakarzat mellvédjétől a hívők további kortárs munkákat figyelhetnek meg a csíki utcai templomban. A hajó oldalfalain, valamint a szentélyben találhatóak Hervai Zoltán egykori tanítványának Jecza Péter szobrászművésznak a plasztikái. Jecza készítette el a szentélyben található Szent Gellért-oltárt, a keresztút stációit valamint Szent Mihály arkangyalt ábrázoló domborműve is helyet kapott a templomban.

2.3. Jecza Péter pályaképe

„Szobrászatot művelek, szobrászatban élek, szobrászaton keresztül érzek, gondolkodom, szeretek.”³⁸ –vallja magáról az a Jecza Péter, aki 1939-ben született Sepsiszentgyörgyön. Később, miután végezett Kolozsváron a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán, a művész Temesváron telepedett le. Itt tanított a Temesvári Egyetem Rajzképző Karán, majd pedig a Traian Vuia Műszaki Egyetemen.³⁹ „Neokonstruktivista, a kortárs minimalizmust is közelítő”⁴⁰ munkásságát a romániai és a magyarországi szakmai közösség, az államszocialista rendszer és a ’89 utáni publikum egyaránt elismerte, hiszen 1969-ben a Román Kulturális Érdemrend I. fokozatát kapta meg, 2005-ben pedig a Magyar Művészeti Akadémia tagjává választották.⁴¹

„Jecza Péter kimondottan gazdag és termékeny alkotó tevékenységének vállalt és vallott vezéreszméje a letisztult, egyszerű gondolkodás és a formai pontosság, a tökéletesség.”⁴² – sűríti Hosszú Zoltán szobrászművész Jecza Péter vallomását a művészetről. Fennmaradt interjúkból derül ki, hogy Jecza nem tartotta szükségesnek, hogy beszéljen műveiről.⁴³ A szobrász szerint a formák, geometriai alakzatok képesek a szavak helyébe lépni, és mintegy kommunikálni tudják az alkotó érzelmeit, boldogságát, ki nem mondott szavait.⁴⁴ Úgy gondolja, hogy az embereknek szükségük van a formákra ebben a világban. Egy jól elkészített szobornak nem föltétlenül kell harcteret ábrázolnia. Lehet egyszerűen egy jó helyen

³⁸ Archiva TVR: Peter Jecza <https://www.youtube.com/watch?v=JrLuuFeRcm8&t=11s> [2021.04.07.] 0:01. A továbbiakban: Archiva TVR: Peter Jecza.

³⁹ Kortárs Magyar Művészeti Lexikon: Jecza Péter <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kortars-magyar-muveszeti/ch14s14.html> [2021.04.07.]

⁴⁰ Vécsi Nagy Zoltán: Jecza Bíró Klára. Jecza Péter. Sepsiszentgyörgy, Erdélyi Művészeti Központ, 2019. 58.

⁴¹ Sz. n.: Jecza Péter. <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/jecza-peter-114/> [2021.04.07.]

⁴² Hosszú Zoltán: A legelemibb dolgok megfoghatatlan nagysága. In Vécsi Nagy Zoltán (szerk.): Jecza Bíró Klára. Jecza Péter. Sepsiszentgyörgy, 2019, Erdélyi Művészeti Központ, 7.

⁴³ Archiva TVR: Peter Jecza 0:02-0:47.

⁴⁴ Uo. 2:05-2:56.

elhelyezett geometriai forma is.⁴⁵ „Egy formának lehet úgy is tartalma, hogy nem mutat föltétlenül figurát. Lehet kifejező csupán az arányok, a térben elfoglalt helye alapján.”⁴⁶ – vélekedik Jecza Péter az elvont, tömör, egyszerre letisztult és mozgalmas szobrairól.⁴⁷ Ezek mellett az ismertebb nonfiguratív kisplasztikai és térszobrai mellett vallásos ihletésű alkotások is helyet kaptak a művész életművében. Egyházművészeti munkái közé olyan jelentős művek tartoznak, mint az orsovai római katolikus templomban található feszület és bronzból készült tabernákulum, valamint az újszentesi katolikus templom kápolnájában található reliefek elkészítése. Ezeken a munkákon a geometrikus és figuratív kompozíciók váltakozása, a bronz és beton együttes használata, olyan sajátos atmoszférát teremt, ahol az ellentétek egységgé állnak össze. Jecza Péter legkomplexebb egyházi jellegű kompozíciói szülővárosában, Sepsiszentgyörgyön kaptak helyet, az ő nevéhez fűződik a Csíki utcában levő Szent Gellért-templom bronzból készült oltára, Szent Mihály arkangyal domborműve és Krisztus kálváriájának stációi.⁴⁸

2.4. Jecza munkái a Szent Gellért templomban

„A sepsiszentgyörgyi Szent Gellért templomban szolgáló egyházművészeti alkotásai mindegyikében az emberi lét keresztény drámaiságát feszegeti Jecza Péter.” – fogalmazza meg Szekernyés János a Jecza Péterről szóló monográfiájában.⁴⁹ A halált követő feltámadás reménye jelenik meg az oltárasztal mögötti falon elhelyezett Szent Gellért- reliefen (19. kép) is.

2.4.1. A Szent Gellért-oltár

Jecza Péter a katolikus egyház 1988-as felkérésére a templom védőszentjének mártírhalálát a krisztusi kereszthalál párhuzamaként mintázta meg. Míg az orgonakarzat mellvédjén egykori tanára egyértelmű szimbólumok, attribútumok által tette mindenki számára érthetővé a szent életének főbb momentumait, addig a tanítvány elvontabb, első ránézésre talán kevésbé érthető, mintegy jelzésszerű megoldást választott. Mesterétől eltérően Jecza Péter nem kívánta megjeleníteni a szent életének több epizódját, csupán a legfeszültebb eseményt, a szent

⁴⁵ Jecza Gallery: *Peter Jecza-sculptura si simfonia Triade de Remus Georgescu*. <https://www.youtube.com/watch?v=Io0R1Y4JJw> [2021.04.07.] 0:56:2:05.

⁴⁶ Uo. 13:16- 14:18.

⁴⁷ Körmendi Galéria: *Jecza Péter*. <https://www.youtube.com/watch?v=v21RQvatO7c> [2021.04.07.] 0:31-0:44.

⁴⁸ Sípós László: *Jecza Péter szobrászművész*. <https://mmakademia.hu/alkoto/-/record/MMA15932#16> [2021.04.07.]

⁴⁹ Szekernyés János: *Jecza Péter*. Marosvásárhely, 2003, Mentor Könyvkiadó. 27.

halálát ábrázolta. A Megváltó történetéhez hasonlóan Szent Gellért halálát is a feltámadás követte. A földi világból a transzcendensbe való átmenetet a szobrász szimbolikusan érzékeltette. Szent Imre herceg nevelőjének testét töredékesen, ereszkedő majd emelkedő pozícióban– „*V alakban, tükörképszerűen helyezte el*”.⁵⁰ Az egykori Csanád megyei püspök alakja csupán három geometrikus egységből épül fel, a figura erősen stilizált, személyére mindössze egy lefele valamint egy fölfele tekintő fej utal. A lefele néző fej jelzi a zuhanást, a halált, az emberi áldozatot, ezt viszont felemelkedés, isteni feltámadás követi. A szent arca mint az egyetlen olyan elem, mely utal a püspök személyére Jecza Péterre jellemző erőteljes, határozott geometrikus vonalak mentén épült fel. A figura ábrázolása mentes minden püspöki attribútumtól, jeltől, így a hívő azonosulni tud az idős alakkal, ráébredhet, hogy az ő evilági véges létét is majd az öröklét követi. A művész a szent szaggatott, kihagyásos, elvont testfelépítésével törekedett a szobrászat műfajának korlátait feszegetve időben, térben történő eseményként ábrázolni a zuhanás és a felemelkedés folyamatát. Jecza Péter ezzel nem csupán az emberi lét végeességét kívánja tükrözni, hanem azt az üdvtörténeti távlatot is igyekszik hangsúlyozni, mely jelzi, hogy a véges földi létet a mitikus öröklét követi. Ezt az istenközelséget, transzcendenshez való közelítést erősíti a kompozíció harmadik eleme, a feltámadás ábrázolása mellett helyet kapó kereszt. A művészi életműben ez a forma nagyon gyakori elemként, geometrikus alapformaként jelenik meg úgy szakrális épületekben, mint szobraiban is.⁵¹

2.4.2. Szent Mihály arkangyal

A szentély melletti falon, a bejárattal szemben helyezték el Jecza Péter másik alkotását, a Szent Mihály arkangyalt ábrázoló plasztikát (20. kép). Míg Hervai Zoltán első festményén különböző attribútumok segítségével utal alakjára a művész, az arkangyal páncélban, karddal, glóriával látható, addig hasonlóan a Szent Gellért-oltárhoz ez a figura is stilizált, csupán szárnyai és felfele törő mozdulata utal a győzedelmes angyalra. A kompozíció összetettségét jelzi, hogy a győztes testtartású angyal mellett alászálló tükörkép figyelhető meg.⁵²

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo. 27.

Fundatia TRIADE: *Familie 1984-colecția digitală de sculptură. Muzeul Jecza.*

<https://www.youtube.com/watch?v=8JbpgS52LMY&list=PLArHE80HmzVPSSdSPX2EBoRDAZyEZ6TUu&index=5> [2021.04.07.] 11:01-13:30.

⁵² Szekernyés: i. m. 27.

Seibert: i. m. 231.

2.4.3. Keresztút

A Szent Gellért-oltár és Szent Mihály arkangyal elkészítése mellett az egyház Jecza Pétert bízta meg a Keresztút bronzba öntésével is. A templomban található művei közül úgy témáját, mint technikai megoldását tekintve talán ez a legdrámaiabb, legérzékibb, legösszetettebb alkotás.⁵³ „A 20. századi szobrászat gazdag tapasztalati anyagát messzemenően kamatoztatva és hasznosítva, a bronzba transzponált formaviszonylatokban, a síkok rendszerében, a kifejező struktúrákban a történeti és a tanszcendentális lét példaértékű ívét húzta meg, szintetizálta és összegezte gondolatilag, formailag és érzelmileg is.” – fogalmazta meg Szekernyés János.⁵⁴

Jecza Péter felesége visszaemlékezéseiből derül ki, hogy a művészt mindig is foglalkoztatta a hit kérdése. Nem volt ugyan gyakorló katolikus, azonban a transzcendensbe vetett hit mint belső struktúra elevenen élt benne.⁵⁵ Ezt támasztja alá, hogy nemcsak a sepsiszentgyörgyi templomba készített alkotásokat, hanem Hans Fackelmann műépítésszel közösen katolikus templomot tervezett Orsován valamint Újszentesen is.⁵⁶ A művész saját bevallása szerint a hit már kisgyerek korától elkísérte útján, hiszen katolikus családban nevelkedett. Emellett a korabeli elnyomásra épülő rendszer is hozzásegítette hitének megerősítéséhez, hiszen azáltal, hogy tiltották a katolikus tanításokat, valamilyen szinten még vágyottabbá tették azokat.⁵⁷

Az államszocializmus drámájának lenyomata Krisztus kálváriájának ábrázolásán is tetten érhető. A rezsim legszigorúbb éve alatt a művésznak félig titokban kellett dolgoznia. Az elnyomás személyes tapasztalata önéletrajzszerűen jelenik meg a domborműveken. Ez a mély azonosulás a kereszténység legnagyobb mítoszával, valamint a rendszerrel szembeni feszítő titoktartás és családi problémák olyan erős nyomást helyeztek az alkotóra, hogy az előkészítő munkálatok során, 1988 októberében szívinfarktust kapott.⁵⁸ Felépülését követően, 1989 elején újból kezdte a munkálatokat és első feladatuként a sepsiszentgyörgyi keresztút vázlatait rajzolta meg.⁵⁹ Ezeken a munkákon Jecza Péter kerülte az egyértelmű leírást, hiszen úgy gondolta, hogy

⁵³ Sípós: i. m.

⁵⁴ Szekernyés: i. m. 27.

⁵⁵ Fundația TRIADE: *Povestea lucrării-Drumul crucii*, 1989. Colecția digitală de sculptură. Muzeul Jecza. (extins) <https://www.youtube.com/watch?v=4g2UpHHIvx8&list=PLArhE8> [2021.04.07.] 0:32-2:30. A továbbiakban Fundația TRIADE: *Povestea lucrării-Drumul crucii*, 1989.

⁵⁶ Szekernyés: i. m. 22–25.

⁵⁷ Constantin Prut–Sorina Ianovici-Jecza: *Peter Jecza. A Road of Faith*. Temesvár, 2007, Triade Interat Alapítvány Kiadó, 20–21.

⁵⁸ Prut–Ianovici-Jecza: i. m. 18.

Szekernyés János: A kisplasztikáktól az emlékművekig. Jecza Péter szobrászművész életművének főbb rétegei és vonulatai. *Európai Utas*, 18. évf. (2007) 2. sz. 39.

⁵⁹ Fundația TRIADE: *Povestea lucrării-Drumul crucii*, 1989. 8:01- 11:55.

a mai hívek jól ismerik a bibliai történetet. Ahelyett, hogy a Szentírás szövegének illusztrációját készítette volna el, az ábrázolás általánosítására, egyetemes érvényű üzenetre törekedett. Az absztrakt formanyelv ellenére, a művész mégis képes egyszerre utalni a kor nehézségeire, saját tapasztalataira, valamint a létezés teljességére is.⁶⁰ Felesége, Sorina Jecza-Ianovici jegyezte meg, hogy a domborműveken látható erős, szögletes kontúrok, mély barázdák nemcsak a művész geometrikus, mértani elemekből építkező életművének lenyomatai, hanem tükrözik az alkotó azon szándékát is, hogy technikailag alkalmazkodjon a helyi, székelőföldi fafaragás hagyományához. Ennek a törekvésnek köszönhetően a stációk felülete sima, az alakok arcvonásait egyenes, kemény vágások határozzák meg.⁶¹ Amellett, hogy ezek a technikai megoldások kapcsolatot teremtenek a helyi hívőkkel, közelebb viszik hozzájuk az alkotások üzenetét, barátságosabbá, otthonosabbá válik a templombelső, a reliefeken látható „*darabos, szaggatott jelleg*” a szenvedéstörténet drámáját is erősíti.⁶²

A tizennégy stációt tehát kihagyásos, jelzésszerű, egyszerű felépítés jellemzi. A művész eltávolodott a csoportos, több személyt is ábrázoló kompozícióktól, és törekedett arra, hogy a kortárs szobrászat eszközeivel az egyes epizódok lényegét, legkifejezőbb pillanatát ragadja meg. A sorozat darabjai között tulajdonképpen Krisztus alakja teremt kapcsolatot, a többi figura jelenlétét csupán sugallta az alkotó. A keresztút állomásai nem ábrázolnak tájat, nem láthatók attribútumok, épületek, csak Krisztus és a vele közvetlen kapcsolatban levő szereplők jelennek meg. Az azonban észrevehető, hogy annak ellenére, hogy megjelenik Pilátus (21. kép), Mária (22. kép, 23. kép), Cirenei Simon (24. kép), Veronika (25. kép), a síró asszonyok alakja (26. kép), a hangsúly mindig Krisztus portréjára esik, a többi figura általánosabb, sematikusabb, hiányoznak egyéni ismertető jelek. Jecza Péter nem ábrázolja egyik domborművén se Krisztus talán legfontosabb, legkézenfekvőbb attribútumát, a keresztet. Azokon az állomásokon ahol mégis megjelenik a kereszt, nem fedezhető fel a teljes alakzat (27. kép). A Biblia szerint a Megváltó háromszor esik el a kereszt súlya alatt. Jecza Péter csupán egy gerendaszerű részét ábrázolta a keresztnek, így a hangsúly teljes mértékben Krisztus arcára kerülhetett. Ezen az arcon, valamint az arc három különböző pozícióban való elhelyezésén kivehető az egyre növekvő fájdalom. Emellett a művész az időbeni változást, a mozgást is jelezte bizonyos mértékben, hiszen a szenvedéstől fokozatosan eltorzuló arc egyre közelebb került a földhöz (28. kép, 29. kép, 30. kép).⁶³ A kereszt ugyancsak nem látható a tizenkettedik, Krisztus

⁶⁰ Prut-Ianovici-Jecza: i. m. 16.

⁶¹ Fundația TRIADE: *Povestea lucrării-Drumul crucii*, 1989. 3:02-3:51.

⁶² Szekernyés: *Jecza Péter...* i. m. 27.

⁶³ Fundația TRIADE: *Povestea lucrării-Drumul crucii*, 1989. 4:38-5:08.

keresztre feszítését ábrázoló domborművön (31. kép). Ezen a munkán csupán a Messiás lehajtott feje emelkedik ki a háttérből.

Annak ellenére, hogy az alkotó elvetette az attribútumok használatát, mégse távolodott el teljesen az ikonográfiai hagyománytól, hiszen a Megváltót töviskorona teszi felismerhetővé. Az utolsó két stáción (32. kép, 23. kép) azonban eltűnik a földi szenvedést jelző szimbólum. Ez a hiány átvezet a Szent Gellért templom keresztútjának egyik sajátosságához, ugyanis az egyház kérésére Jecza Péter elkészítette Jézus Krisztus feltámadásának (33. kép) és a Szentlélek eljövételének (34. kép) ábrázolását is. Újabban több helyen is folyamodnak ehhez a kiegészítéshez, hiszen mintegy jelezni szeretnék, hogy ez a történet nem csupán a szenvedésről, a földi elmúlásról szól, hanem a feltámadásról is.⁶⁴ Hasonlóan a XIV. stáción látható, sírban levő krisztusi portréhoz, a feltámadást megmintázó reliefen is szakáll és töviskorona nélküli Jézus vehető ki. Az utolsó domborművön Mária figyelhető meg az apostolok körében, középen pedig a lángnyelvek kaptak helyet. A Szent Gellért-templomban levő domborművekről két másolat is készült. Ezek közül az egyik Essenben található a Heimeshoff Galériában, a másik pedig a művész lakásában. Felesége a náluk található reliefekről elemző videókat készített. Ezek egyikén figyelhető meg, hogy lakás-múzeumukban a tizenötödik stáció nem a többivel együtt, a falon helyezkedik el, hanem egy emelettel ezek alatt, a földre fektetve állították ki. A család a térbeli mélység segítségével próbálta még inkább kihangsúlyozni a feltámadás fontosságát.⁶⁵

Felesége elbeszéléséből és saját visszaemlékezéseiből egyaránt kiderül, hogy Jecza Péter a stációk elkészítését rendkívül személyesen élte meg. A domborműveken olyan általánosítás, egyetemes érvényű tartalom jelent meg, amely lehetővé tette, hogy ne csupán a művész, hanem a templomba betérő hívők is azonosulni tudjanak Krisztus szenvedésének történetével. A reliefek sematikus alakjai hangsúlyozzák, hogy mindenki megélheti saját keresztútját, mindenki életében vannak szenvedések, azonban ezeket a földi nehézségeket megváltás, égi feltámadás követi. Jecza Péter oly módon készítette el a stációkat, hogy jelezze, mindig vannak segítő Cirenei Simonok, Veronikák, Máriák, szerető barátok, családtagok, akik segítenek „*vinni a kereszt terhét*”.⁶⁶ A dombormű-sorozat tehát nem csupán Jézus útját hivatott megjeleníteni, hanem gondolkodásra, azonosulásra készíti a híveket is.

⁶⁴ Liturgikus Lexikon: Keresztút.

<http://tar.liturgia.hu/Liturgia/Liturgikus%20Lexikon/lexikon/litlexbetusorindex.htm> [2021.04.07.]

Seibert: i. m. 174.

⁶⁵ Fundația TRIADE: *Povestea lucrării-Drumul crucii*, 1989. 5:08-8:00.

⁶⁶ Uo. 8:01- 11:55.

A Szent Gellért templomban található Jecza-plasztikák a szobrászat elvont, sematikus, geometrikus arányokból építkező formanyelvével képesek egyszerre tükrözni a szentírási üzenetet, a huszadik századi diktatúra traumáját, valamint a művész személyes önéletrajzi töltetű gondolatvilágát. Az itt látható munkák szervesen illeszkednek bele a művész életművébe, hiszen egyrészt nem ezek az egyetlen egyházi jellegű munkái a művésznak, másrészt az alkotások stílusa összhangban áll a művész mértani, elvont, a csendre fókuszáló plasztikáival.

2.5. Hervai Zoltán és Jecza Péter munkái a templomi térben

„A tulajdonképpen, rendkívül igényes térkialakítási feladat az lenne, hogy az a keresztény liturgia sajátjának minősülő ellentétet a közelség és a távolság, az elrejtés és a leleplezés, a kultusz és a kommunikáció között úgy jelenítse meg, hogy a szereplőket ezáltal a megfelelő szerepben a helyes magatartáshoz segítse.” – véli Albert Gerhard Az ünneplés „tridenti” és „vatikáni” tere című tanulmányában.⁶⁷ A sepsiszentgyörgyi Szent Gellért-templom esetében a tér hosszanti elrendezése, a mennyezet természetes faburkolata, a világos vakolatú oldalfalak, a nagyméretű ablakokon beáramló fény, a szentély II. Vatikáni Zsinat útmutatását követő kialakítása teremti meg azt a közeget, amelyben a hívők és a szentséget bemutató atya egyaránt meg tudják élni az Eucharisztia szentségét. Titok és megfektetés, csend és képi beszéd, elvont geometrikusság és figuratív egyértelműség közti határvonalon mozogva Jecza Péter és Hervai Zoltán munkái olyan atmoszférát teremtenek meg, amely lehetővé teszi, hogy a hívők ne csupán Szent Gellért püspök példaértékű életéről emlékezzenek meg, hanem azt is, hogy azonosulni tudjanak a krisztusi misztériummal. Míg Jecza Péter munkái a geometrikus struktúrák, az elvontabb megfogalmazás által közvetítenek üzenetet, addig Hervai a szobrászati alkotások kvalitását meg sem közelítő festményei egyértelművé teszik a szent életének mozzanatait. Annak ellenére, hogy a két alkotó munkáinak hangvétele látszólag teljesen más megközelítést követ, mégis észrevehető, hogy úgy a Jecza-keresztút, mint a Hervai-képek esetében az arcok teremtik meg a jelenetek közti kapcsolatot. Az epizódok közötti folytonosság tulajdonképpen a statikus arcok egymásutániságából, az egészalakos kompozíciók mellőzéséből alakul ki.

A képzőművészeti alkotások mellett a templom bútorzata is erősíti annak az ellentétekből létrejövő egységnek a megteremtését, amelyet az Albert Gerhard-idézet sugall. A

⁶⁷ Albert Gerhard: Az ünneplés „tridenti” és „vatikáni” tere. *Praeconia*, 7. évf. (2012) 1. sz. 45.

bútorzatot képező iparművészeti tárgyak különböző anyaghasználatuk ellenére összhangban állnak a kortárs képzőművészeti alkotásokkal. A hajóból az egyenes záródású szentély fele haladva észrevehető, hogy Hervai Zoltán festményei és a fűtőtesteket fedő faburkolat tagolása azonos rendet követ (35. kép), így a festmény és a fa anyaga között nem diszkrepancia, hanem egymást kiegészítő dinamikus egység teremődik. A fűtőtestek fölött levő, a hajót megvilágító hatalmas négyzetrácsos ablakok között kaptak helyet Jecza Péter ugyancsak négyzet alakú bronz domborművei, melyek a templomi belső térhez viszonyítva kis méretük által csupán jelzésértékűek. Krisztus kálváriájának stációi ezáltal lehetővé teszik, hogy ne mint múzeumban levő domborműveket szemlélje a hívő, hanem mint olyan liturgikus tárgyakat, amelyek kiváló képzőművészeti kvalitásuk és alázatuk által teljes értékű hordozói a krisztusi szenvedéstörténetnek. Értékük abban rejlik, hogy mindezt nem hivalkodóan, dominanciára törekedve, hanem a maguk sokat mondó csendjében szólítják meg a befogadót. Elvont kompozíciójuk, drámai töredezettségük által elmélkedésre, meditációra készítetik a mai hívőket.

A szentély a hajónál két lépcsőfokkal magasabban helyezkedik el (36. kép). Mivel azonban ez a szintkülönbség nem olyan nagy és a padok is viszonylag közel helyezkednek el a szentélyhez, nem olyan hangsúlyos a cezúra a két térrész között. Ezt a közelséget erősíti a hajó és a szentély azonos faanyaghasználata, valamint a Jecza Péter által készített bronz oltár is kapcsolatot teremt a két regiszter között. A belső tér egészét tekintve vehető észre miként segítik elő a képzőművészeti alkotások az egyértelműségtől a megfoghatatlan fele való elmozdulást. Míg a hajó hátsó felében Hervai képei mindenki számára értelmezhetőek, addig a falakon végighúzódnak Jecza-keresztutak még a figurativitásnál maradva ugyan, de már elvontabb megfogalmazást sugallnak. A formától, a könnyen befogadhatótól, a földi világtól eltávolodó Szent Gellért-oltár a maga elvont, geometrikus kompozíciójával, töredezettségével erősíti a szentély misztikus atmoszféráját, jelzi a transzcendens, a földi léptékkal kevésbé érthető misztérium, az Eucharisztia szentségét. A földi világtól való eltávolodás, az isteni közelség megismerésének vágyát erősíti a dombormű és a szentély építészeti kialakítása közti viszony is, hiszen csupán a szentély egyik falán láthatók ablakok. A beáramló transzcendens fény, mintegy magához vonzza, befogadja a sötét, földi világban lezuhanó, majd a kereszt, a világosság fele emelkedő szentet. Jecza Péter domborműveihez hasonló geometrikus stílus, a fa bronzszerű megmunkálása jellemzi a szentély bútorzatát is. A papi székek masszív szerkezete mintha folytatása lenne az „oltárképnek”. A II. Vatikáni Zsinatnak megfelelően

előrehozott oltárasztal, a külön helyen levő tabernákulum, az ambó⁶⁸ és a keresztelőkút kettős anyaghasználata a márvány és a fa együttes jelenléte a maga kiegészítő ellentétében utal a földi és az égi világ közti átmenetre.

A Szent Gellért-templomban levő képzőművészeti alkotások tehát olyan léggömb teremtenek, mely lehetőséget nyújt Szent Gellért életének megismerésére, a krisztusi szenvedéssel való azonosulásra, az Eucharisztia szentségének átélésére.

3. A Krisztus Király-templom

„Mi valóban az öröm egyháza vagyunk és a feltámadásba vetett hitünk adja keresztény örömünket. Azonban soha nem volt a keresztény közösség hitének javára, ha a megfeszített Krisztusról megfeledkezett.” – olvashatjuk Dávid György, a sepsiszentgyörgyi Krisztus Király-templom plébánosa elmélkedésének részletét a templom honlapján.⁶⁹

3.1. Építéstörténet

Sepsiszentgyörgy ötödik római katolikus temploma a terjeszkedő kertváros és a lakótelep határán, a Berde Áron Közgazdasági és Közigazgatási Szakközépiskolával átellenben, a Gyár utcában kapott helyet (37. kép).⁷⁰ A templom terveit Csató Béla pápai káplán, tb. kanonok, plébános felkérésére Lestyán Andrea helyi műépítész készítette el 1990-ben.⁷¹ Lestyán Andrea a város több épületének tervezésében is közreműködött. Az ő nevéhez fűződik például a Román Fejlesztési Bank belsejének kialakítása,⁷² a Bod Péter Megyei Könyvtár melletti Kós Károly-épület étkezdéjének és a Nicolae Colan Általános Iskolának a terve. Az egyhajós, 30 méter magas oldaltornyos templom felépítésében Lestyán Andreán kívül Csatlós Huba építésmérnök és Kopacz Péter épületgépész vettek részt.⁷³ Tamás József püspök 1990 szeptember 3-án, Krisztus Király ünnepén tette le a templom alapkövét. Ezt követően Szabó Lajos kanonok plébános idejében 1990 és 2006 között épült fel a város legnagyobb

⁶⁸ Guzsik Tamás: *Keresztény liturgiák építészete*. III. rész. Nyugati liturgiák és építészetük az újkortól napjainkig. 3.3. Liturgikus téri igények. Oltár. <http://www.eptort.bme.hu/doc/szakral/szakral3.html#24> [2021.04.27.]

⁶⁹ *Gondolatok a Krisztus Király templom új keresztjének kapcsán.* https://www.krisztuskiraly.ro/?hu_krisztus-kiraly,11 [2021.04.28.]

⁷⁰ B. Kovács: Új katolikus templom épül. *Háromszék*, 10. évf. (1998) 2412. sz. 1.

⁷¹ Józsa Zsuzsanna: Istenháza, ahol mindenki otthonra lel. Tízéves a sepsiszentgyörgyi Krisztus Király-plébánia. *Háromszék*, 29. évf. (2017) 8275. sz. 6.

⁷² D. P.: Bankot avattak. *Háromszék*, 6. évf. (1994) 1278. sz. 1.

⁷³ B. Kovács: i. m. 1.

temploma.⁷⁴ Az első búcsús szentmisét a templom alagsorában tartották Krisztus Király ünnepén 1997-ben, majd kilenc évvel később ugyanezen a napon, szeptember 3-án Dr. Jakubinyi György érsek szentelte fel az elkészült templomot.⁷⁵ A 600 ülőhelyes, de akár 1500 férőhelyes épületet hívek adakozásából, a román és a magyar állam, a megyei és városi önkormányzat támogatásával, németországi, hollandiai segítséggel és az amerikai püspöki kar hozzájárulásával építették fel.⁷⁶ 2007-ben ide helyezték Dávid György atyát, aki a templom első plébánosa lett, és ezt követően elkezdődtek a tevékenységek a plébánián.⁷⁷

A kiváló akusztikájú templomban 2009-ben áldották meg Háromszék legnagyobb koncertorgonáját (38. kép). „*Nemcsak pénz, munka, veríték, aggodalmaskodás van ebben az orgonában, hanem nagyon sok imádság*” – fogalmazott a hálaadó szentmisén Dávid György plébános.⁷⁸ Ez az orgona az 1970-es években készült a zürichi Ziegler orgonagyárban, majd pedig 25 éven keresztül játszottak rajta a montreux-i Szent Vince templomban. Mivel azonban ebbe a gótikus templomba nem illett be a huszadik században beépített kórus és orgona, lebontották mindkettőt. A három manuális és 42 regiszteres orgonát Lukács Tamás orgonaépítő mester bontotta le és építette fel a Krisztus Király-templom számára.⁷⁹ Az orgonaavató szertartáson 2009-ben az a Martine Reymond szólaltatta meg a hangszert, aki korábban a svájci Szent Vince-templomban is játszott rajta. Ezen az ünnepi szentmisén az orgona mellett megáldották a templom oltárképét, melyet a helyi születésű Hervai Katalin készített el.⁸⁰

3.2. Hervai Katalin pályaképe

Az oltárkép mellett a Krisztus Király-templom belső díszítését Hervai Katalin monumentális munkái határozzák meg. Hervai Katalin 1957-ben született Sepsiszentgyörgyön, ahol 1976-ig tanult a Székely Mikó Kollégiumban. Mivel 1975-ben részt vett a diktatúra hatalmát kritizáló diákok által szervezett megmozduláson, egy évvel később kizárták az iskolából, így a 2. sz. Líceumban érettségizhetett le. Iskolai tanulmányai után 1978-82 között

⁷⁴ Bedő Zoltán: Tíz éve szentelték fel a Krisztus Királyt. Örömmünnp a templomban. *Székely Hírmondó*. 25. évf. (2016) 171. sz. 14.

⁷⁵ Gábor Anna: A hét plébániája: Sepsiszentgyörgy–Krisztus Király. <https://www.mariaradio.ro/2020/11/16/a-het-plebaniaja-sepsiszentgyorgy-krisztus-kiraly-3/> [2021.04.27.]

⁷⁶ Ferencz Csaba: Felszentelték Krisztus Király templomát. Hangozzék e helyen mindig Isten ígéje. *Háromszék*. 18. évf. (2006) 4865. sz. 1–2.

⁷⁷ *Templomunk*. <https://www.krisztuskiraly.ro/?hu-img-src-images-templomunk-apng-border-0-width-160-onmouseover-thissrc-images-templomunk-bpng-onmouseout-thissrc-images-templomunk-apng-9> [2021.04.27.]

⁷⁸ Ferencz Csaba: Orgonaavató. Megszólalt a hangszerek Királynője. *Háromszék*, 21. évf. (2009) 5702. sz. 2.

⁷⁹ *Az orgona*. <https://www.krisztuskiraly.ro/?hu-az-orgona.51> [2021.04.28.]

⁸⁰ Ferencz: *i. m.* 2.

a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola tanulója volt, ahol Feszt László, Ion Horváth Bugnariu diákjaként tanult.⁸¹ Életpályája édesapjához, Hervai Zoltánhoz hasonlóan a művész és a pedagógus kettős útját rajzolja ki, hiszen 1982-89 között középiskolai rajztanárként, majd pedig 1990-től a Plugor Sándor Művészeti Líceum rajz- és grafikatanárként dolgozott Sepsiszentgyörgyön.⁸² Az Erdély-szerte ismert alkotó művészete rendkívül sokoldalú, hiszen a Krisztus Király-templomban található munkái mellett, illusztrációk, könyvborítók és ex librisek is fűződnek nevéhez.⁸³ A különböző technikával készült alkotásokat, a fametszeteket, grafikai réz- (fém-) karcokat összeköti a tragikus hangvétel, válaszkérés a kiüresedésre, az elidegenedés okaira.⁸⁴ „*A vonal lemeztelenített önarckép, némán vall arról, ami elvész-megtörik-torzul szavaim közvetettségén*” – vélte grafikáiról Hervai Katalin 1993-ban.⁸⁵ Pályája kezdetén a 70-es, 80-as években ezek a vonalak egyfajta torz, szürreális világ lenyomatai voltak, az álarcok, maszkok mögé bújt alakoknak társadalomkritikus vonatkozása volt, a művész függetlenségét, a korabeli diktatórikus rendszer kegyetlenségeit képezték le (39. kép). Később ezek az expresszív figurák, a felháborodás, az elkeseredés, az ellenállás érzése finom vonalakká, isteni megnyugvássá, imává, hálává alakultak át. Újabb munkáin groteszk alakjai helyébe részletesen kidolgozott biblikus személyek léptek, fokozatosan eltávolodott a társadalmi kérdéseket érintő témáktól, és mostani alkotásait az istenkeresés, a transzcendensbe vetett hit határozza meg.⁸⁶ Hervai Katalin mély hitéről nem csupán a templomban és műtermében levő alkotások tanúskodnak, a művész ugyanis a hétköznapi életben is gyakorolja vallását. „*A Jóisten vezetett és ezt éreztem végig, ugyanis én minden reggelt úgy kezdem, hogy imádkozom, és a munkát is úgy kezdem, hogy imádkozom.*”⁸⁷ „*Mielőtt nekifognék, a papír fölött egy keresztet rajzolok a levegőbe: Uram, az legyen, amit te akarsz.*”⁸⁸ A művész vallomása láttatja azt a mély alázatot, tiszteletet, amellyel Hervai Katalin a Krisztus Király-templom belső díszítése fele fordult, és amely oda vezette, hogy 2020 novemberében belépjen a ferences harmadrendbe.

⁸¹ Vécsi Nagy Zoltán: *Hervai Katalin*. Sepsiszentgyörgy, 2019, Erdélyi Művészeti Központ, 75.

⁸² Hervai Katalin. <https://www.emuk.ro/hu/esemenyek/18-hu/esemenyek/2019/57-hervai-katalin-kiallitasa> [2021.04.17.]

⁸³ Hervai Katalin. <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/hervai-katalin-4764/> [2021.04.17.]

⁸⁴ Hervai Katalin. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kortars-magyar-muveszeti/ch12s178.html> [2021.04.17.]

⁸⁵ Hegedűs Enikő: Átlényegülés. In Vécsi Nagy Zoltán (szerk.): *Hervai Katalin*. Sepsiszentgyörgy, 2019, Erdélyi Művészeti Központ, 7.

⁸⁶ Uo.

Bedő Zoltán: Felfele ívelő pályán az Erdélyi Művészeti Központ. Jelentős tárlatok nyíltak. *Székely Hírmondó*. 25. évf. (2020) 33. sz. 14.

⁸⁷ Hervai Katalin. Déli Magazin Mária Rádió. Hangfelvétel az archívumból 2020.11.11. 11:04-12:33.

⁸⁸ Józsa Zsuzsanna: *Hálát adni mindenért...* <https://romkat.ro/2021/01/02/halat-adni-mindenert/> [2021.04.17.]

Az alkotó fametszésen alapuló technikával készítette el Krisztus kálváriájának ábrázolását, az épület oltárát, valamint a falakon látható tizenegy, ember nagyságú szent alakját is ő mintázta meg. A munkák különlegessége, hogy a művész nem a lenyomatokat, hanem magukat a dúcokat mint táblaképeket helyezte el a templom belsejében. Hervai Katalin 2000 és 2020 között dolgozott ezeken az alkotásokon, melyek közül elsőként a Keresztút stációi lettek kész.⁸⁹

3.3. Hervai Katalin keresztút stációi

A pedagógus, grafikus még a 2000-es évek elején kezdte el az érzékeny hangvételi alkotások metszését. Saját bevallása szerint eredetileg az ugyancsak helyi születésű, elismert művészt, Plugor Sándort kérték fel a Kálvária elkészítésére. Plugor Sándor azonban elhunyt még mielőtt elkezdhetné volna a munkálatokat, így Hervai felajánlotta Szabó Lajos atyának, a sepsiszentgyörgyi Szent József-templom plébánosának, hogy ő elvállalná ezt a megtisztelő feladatot.⁹⁰ Az atya elfogadta a felajánlást, 2005-re elkészültek az alkotások és a 2006-os templomszenteléskor egyszerre helyezték el a tizenöt állomást.

A fény-árnyék kontrasztra épülő munkák Krisztus szenvedéstörténetének legszignifikánsabb momentumait ragadják meg. Ezeken az epizódokon a sötét és világos síkok váltakozása, a finom vonások és az erőteljes vágások olyan dinamikát hoznak létre, amely képes egyszerre tükrözni a Megváltó fájdalmát és az egyes jelenetekben rejlő líraiságot. A fény és a feketeség ellentéte, dinamikus drámaisága végig jelen van a stációk táblaképein. Ez a kétpólusú mozgalmasság mintegy jelzi a Megváltó emberi és isteni mivoltát, a földi és a transzcendens szféra különbségeit, ugyanakkor egymásmellettségét is. Tulajdonképpen ez az ellentétekben rejlő drámaiság és maga a Messiás alakja az, ami kapcsolatot teremt a stációk között. Megfigyelhető ugyanis, hogy a művész kerülte a csoportos kompozíciókat, ehelyett Krisztusra, gyakran csupán az arcára került a hangsúly. Tehát míg az első stáción (40. kép) Krisztus egészalakos képe látható, addig a legtöbb dúcon csupán az arca figyelhető meg, mintegy hangsúlyozva a mély fájdalmat, szenvedést. Ezen az első jeleneten Pilátus figurája nem jelenik meg, a Messiás testtartása, a széttárt kezek, mintegy előrevetítik a keresztfeszítés (41. kép) valamint a feltámadás (42. kép) momentumát. Kompozíciójukat tekintve szoros kapcsolat jön létre a három állomás között.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Hervai Katalin. Déli Magazin Mária Rádió. Hangfelvétel az archívumból 2020.11.11. 2:16-4:04.

Annak ellenére, hogy a kereszt az a motívum, amelyik az egyik legjelentősebb kelléke a passiónak, a stációkon nem látható abban a hagyományos formában, ahogy a hívők megszokhatták a korábbi korok ábrázolásain. Hervai Katalin ugyan nem szakadt el teljesen a kereszt megjelenítésének szándékától, azonban a kortárs grafika lehetőségeit kihasználva igyekezett a szokványostól eltérő képi megjelenítésre. Rövidülésben látható az a kereszt, amely a második stáción Krisztus alakját teszi még expresszívőbbé azáltal, hogy a kép előterében helyezkedik el (43. kép). Jézus a világosság és sötétség közti térben mintha átmenetet képezne az égi és a földi világ között. Testének világos és sötét árnyalatai egyaránt jelzik emberi és isteni mivoltát. Előtér és háttér egybemosódását, a síkok töredezettségét, Cirenei Simon és Jézus arcának drámaiságát eredményezi az a sajátos utalás a keresztre, amely az ötödik állomás tábláján csupán a motívum kontúrjait sejteti (44. kép). A tizenegyedik, Jézus keresztre szegezését ábrázoló stáción a kereszt felső része betölti szinte a tér egészét (45. kép). Világos árnyalata kiemeli a szenvedő Krisztus testét. A kereszt motívuma érdekes módon nem fedezhető fel azon a három stáción, amely Krisztus eleséseit ábrázolja. Mindhárom táblaképen a Megváltó arca figyelhető meg, és egyfajta folyamat vehető észre közöttük. Míg a harmadik állomás (46. kép) Krisztusa torz komolysággal tekint a hívőre, addig a második eleséskor (47. kép) szemei már becsukódnak, a kilencedik stáción (48. kép) pedig a kezdeti már-már groteszknek tűnő arc alázattal, méltósággal borul a földre.

A kilencedik és az ezt követő állomás (49. kép) között sajátos kompozícióbeli kapcsolat vehető észre, hiszen a tizedik táblaképen levő keresztszár mintha folytatása lenne az előző munkán levő sötét kontúrvonalnak. Hervai Katalin saját elmondása szerint nem a Szentírás által megjelölt sorrendben haladt a munkák elkészítésével, ugyanis Krisztus ruháktól való megfosztásának ábrázolását elsőként készítette el, ezt a stációt saját „szentgyónásaként” értelmezi.⁹¹

Krisztus frontális ábrázolása, arcának átható tekintete jelenik meg a nyolcadik stáción (50. kép). Az öt körülvevő két női arc és a Megváltó alakja között szinte áthidalhatatlan távolság érzékelhető. A megváltó néma, fáradt arcvonásai mintha nem is az őt sirató asszonyokra szegeződnének, kifelé tekintve sokkal inkább a hívőket szólítja meg. Ugyanennek az arcnak a tükörképe, negatívja figyelhető meg Veronika kendőjén (51. kép). Hervai Katalin rendkívül eredeti módon fordult ehhez az ikonográfiában oly gyakran megjelenő motívumhoz. Magát Veronikát nem látni a táblaképen, csupán kézfeje jelenik meg. A művész fába metszett

⁹¹ Csinta Samu: Az oltárépítő. Isten és a régi mesterek dicsérete. Beszélgetés Hervai Katalin képzőművésszel. *Háromszék*, 29. évf. (2017) 8124. sz. 5.

finom vonásai plasztikus hatást kölcsönöznek a kendőnek, és képesek érzékeltetni a jelenet pillanatnyiságát. Krisztus már-már fantomszerű fekete arca jelzi, hogy ez csupán a Megváltó arcának „lenyomata”. A művész nem Krisztus „fotográfiáját”, portréjának valóságghű illúzióját készítette el, hanem annak mását. Akár a metszés technikájánál, nem a dűcot, hanem Krisztus verejtékének fekete lenyomatát mutatja meg. Krisztus arca akár a dűc préselődik, simul a kendő kartonpapírához, s hagyja ott a lenyomatot, annak az arcnak a tükörképét, amely később a már említett nyolcadik állomáson elevenedik meg.

A tükörvonások, kiegészítő ellentétpárok nem csupán ezen a két kompozíción jelennek meg. Bensőséges, intim hangulat érhető tetten a negyedik állomáson, amely Krisztus és édesanyjának, Máriának a találkozását jeleníti meg (52. kép). A két alak ellentétes árnyalatai, tükörvonásai egyszerre jelzik az összetartozást, a szoros kapcsolatot, ugyanakkor utalnak az elválásra, a búcsúra is. A két alak közti érzékeny atmoszféra a tizenharmadik stáció líraiságát erősíti (53. kép). Míg Máriát fekete öltözet borítja, addig Krisztus finom vonalakkal ábrázolt teste mintha már nem ebbe a világba tartozna, mintha azonnal szétfoszlana anyja kezében. A következő, Jézus sírba tételét megjelenítő momentum egyedinek mondható ebben a sorozatban (54. kép). Ezen a képen nem láthatók alakok, csupán egyfajta szürreális, mitikus, túlvilági táj figyelhető meg.

Hervai Katalin keresztútja a hagyománnyal ellentétben nem a tizennegyedik stációval zárul, hanem az újabb tendenciáknak megfelelően kiegészült egy tizenötödik, feltámadást ábrázoló munkával. Megfigyelhető, hogy a keresztrefeszítés és a feltámadás táblái között nagyon szoros kompozicionális kapcsolat áll fent. Hasonlóan az első stációhoz, mindkettőn Krisztus egész alakos képe látható, emellett pedig a világos és a sötét árnyalatok, a földi világ és az égi szféra kontrasztjára épülnek. Míg a tizenkettedik állomáson a fekete dominál és Krisztus kezei mintegy egybeolvadnak a kereszttel, addig az utolsó táblát a világosság határozza meg, a keresztre szegezett kezek diadalmas, fölfele mutató végtagokká alakulnak, a meztelen testet ruha borítja, eltűnik a töviskorona.

Hervai Katalin stációinak expresszivitása, drámaisága és a két pólus együttes jelenléte egyszerre tükrözi a földi lét végességét és kínálja fel az üdvtörténeti távlat megélésének, a transzcendenssel való találkozás lehetőségét is.

3.4. Párhuzamok

A *Háromszék* napilapban megjelent 2017-es interjú szerint a művész nem használta fel a Plugor-vázlatokat, ezektől eltávolodva, saját elképzelése szerint hozta létre azt a Kálvária-

sorozatot, amely a templomban található alkotások legösszetettebb, legdrámaiabb darabjait foglalja magába.⁹² A művész kijelentése ellenére bizonyos hasonlóságok fedezhetők fel Plugor Sándor Keresztút ábrázolásával. A falakon látható dúcok expresszív, már-már ideges vágásai, a töviskoszorú vékony, szaggatott vonalassága Plugor Sándor stílusát idézi. A stílári kapcsolaton túllépve nincs kompozícióbeli kapcsolat a két művész keresztútja között, hiszen míg Plugor egészalakos, csoportos kompozíciókat készített, addig Hervai került a több alakos kompozíciókat, a hangsúly Krisztus arcára került.

A munkák kompozícióját figyelve szembetűnik, hogy Hervai Katalin stációinak kompozíciói igencsak hasonlítanak a már korábban elemzett Jecza Péter-domborművekre. A szakirodalomban ugyan nem esik említés arról, hogy Hervai Katalint inspirálták volna ezek a munkák, azonban a Megváltó arcának hangsúlyossá tétele és az a tény, hogy a Szent Gellért-templomban Hervai Katalin édesapja, Hervai Zoltán festette az orgonakarzat mellvédjén látható Szent Gellért életéből vett jeleneteket, arra utal, hogy Hervai Katalin jól ismerhette a Jecza-domborműveket, és azoknak plaszticitása, sajátos, drámai kompozíciója hathatott a Krisztus Király-templomban levő stációkra. Mivel mindkét Keresztút Krisztus arcvonásait emeli ki, úgy a Hervai-, mint a Jecza-stációkat drámaiságot keltő szaggatottság, darabosság jellemzi. Jeczával ellentétben azonban Hervai nem ragaszkodott minden stációnál ahhoz, hogy csupán a Megváltó arcát láttassa, így az elsőn, a tizenkettediken és a tizenötödiken egészalakos Krisztus jelenik meg.

Mindkét művész az állomásokon látható epizódok lényegét, az események legkifejezőbb momentumait igyekszik megragadni. Mindkettejükénél hiányzik a táj és a szereplők attribútumainak ábrázolása. Ennek ellenére egyikük se távolodott el teljesen a hagyományoktól, hiszen úgy a domborműveken, mint a dúcokon, Krisztus fején töviskorona található. Ez az attribútum Jeczánál és Hervainál is eltűnik a tizenötödik, feltámadást ábrázoló munkákon. Annak ellenére, hogy a töviskorona mellett Krisztus kálváriájának egyik legfontosabb kelléke maga a kereszt, egyik művész sem ábrázolja ezt a szimbólumot a maga teljességében, csupán utalnak annak jelenlétére, gerendaszerűen vagy pedig rövidülve, torzan ábrázolják. Sem Jecza, sem Hervai nem hozza be a kompozícióba a keresztet annál a három stációnál, amelyeken Krisztus elesik a kereszt súlya alatt. Mindkét művésznél Krisztus arca önmagában jelenik meg a munkákon. Míg Jecza általa jelzi a folytonosságot, hogy a Megváltó arca különböző szögekben jelenik meg, így egyre közelebb kerül a földhöz, addig Hervai arcai mintha fordított sorrendben jelennének meg. Az az alábukó Krisztus, aki Jecza kilencedik

⁹² Uo.

stációján található, Hervainál a harmadik állomáson torz, groteszk arcával tekint a hívőre. Jeczánál az első eleséstől a harmadik fele haladva Krisztus arca egyre inkább eltorzul a fájdalomtól, a kezdetben álló helyzetben levő test alábukik. Ezzel szemben a Krisztus Király-templom Jézusának arcvonásai mintha „kisimulnának”, a Megváltó a földre néz, kezének mozdulata mintha azt sugallná, hogy megpihen és hamarosan feláll. Míg a tizenegyedik állomáson a kereszt világos színe kiemeli Krisztus arcát addig, Jeczánál csupán jelzésszerű utalás van a keresztre (55. kép). Ennek ellenére Krisztus felfele néző félprofilja ismét erősíti a két keresztút közti kapcsolatot.

A többalakos stációk esetében is párhuzam épült ki a Passió-jelenetek között, hiszen a hatodik állomás kivételével, amelyen Veronika Jézusnak nyújtja kendőjét, hasonló az alakok elrendezése. Mária és Jézus találkozásánál mindkét művész csupán a két szereplőt jeleníti meg, annyi különbséggel, hogy míg Jeczánál Mária profilja helyezkedik el a dombormű bal felső felében, addig Hervainál Krisztus sötétbe mélyülő arca található ezen a részen. Már Jeczánál is egyfajta intimitás figyelhető meg a két szereplő között, ellentétes, ugyanakkor tükörképjellegű vonásaikat azonban Hervai még inkább hangsúlyossá tette, ő nem emelte be a Jeczánál látható gerendaszerű keresztszárat. A következő, az ötödik stációnál Hervai ismét a már Jecza által használt kompozíciós rendet követi, azzal az eltéréssel, hogy a negyedik állomáshoz hasonlóan felcseréli az alakokat, és nála nem Jézus, hanem Cirenei Simon alakja kerül a munka felső regiszterébe, illetve a domborművel ellentétben a két figura nem ugyanabba az irányba tekint, hanem Jézus hátrapillant, Simon pedig Krisztusra néz. Míg Jeczánál a keresztszár Krisztus feje mögött átlósan húzódik meg, a negyedik állomás előtérben elfoglalt helyével szemben itt a háttérbe kerül, addig Hervai meghagyva ugyan a kereszt átlós vonalát, kiegészíti azt a másik keresztszárral. Ezzel a gesztussal megbontja a teret, csúsztatja a síkokat és drámaiabbá teszi a kompozíciót. A nyolcadik stáció tovább erősíti azt a feltételezést, hogy szoros párhuzam létezik a két keresztút között, ugyanis mindkét művésznél két síró asszony jelenik meg. Igaz ugyan, hogy Jeczánál az asszonyok Krisztus jobbán helyezkednek el, Hervainál viszont a Megváltó két oldalán, viszont a nők arcvonásai nagyon hasonlóak. A negyedik és ötödik stációhoz hasonlóan Hervai a tizenkettedik stáción is csupán annyit módosít a kompozíción, hogy fordítva helyezi el a két figurát, nála Mária feje található a jobb oldali regiszterben és nem Krisztusé.

Kompozíció tekintetében tehát igen jelentős párhuzam vonható a két művész alkotásai között. A hasonlóságok ellenére azonban, a technikának is köszönhetően Jecza domborművei letisztultabbak, a háttér sima felületéből kiemelkednek az alakok. Hervai legtöbb esetben megtartja ugyan Jecza kompozíciós elrendezését, azonban a művész stílusa eltér, az alakok

nem olyan visszafogottak, a finom vonalak, erőteljes vékony vágások töredezettebbé teszik a kompozíciót, sok esetben el is vonják a figyelmet Krisztus arcáról.

A kompozíció mellett a csíki utcai templom domborműveinek plaszticitása, az erőteljes, szögletes kontúrok is hatással lehettek Hervai munkáira. Krisztus orra több táblaképen is hasonlóságot mutat Jecza geometrikus, síkszerű Jézus-orrával. A domborművek tömörsége, elevensége, súlya olyan szempontból is hathatott Hervaira, hogy nem a lenyomatot, hanem magukat a dúcokat állította ki, ezzel is hangsúlyozva a Passió eseményeinek fontosságát. Hervai Katalin tehát más technikával és stílussal ugyan, de követi a Jecza Péter által felkínált mintát.

3.5. A szentély képei

Miután Hervai Katalin elkészítette a Kálvária képi ábrázolását, a Krisztus Király-templom plébánosa, Dávid György atya és az egyházművészeti szakértőnek tekintett Sávai János atya felkérték, hogy folytassa az épület belső terének díszítését és tervezzen oltárképet a templom számára. Mivel a stációkat metszetek formájában készítette el, így a megrendelők kérték, hogy a művész a továbbiakban is ezt a technikát kövesse.⁹³

Hervai Katalin 3,2 méter magas oltárképét 2009-ben szentelték fel, és az oltárasztal mögötti falon kapott helyet.⁹⁴ Dávid György plébános visszaemlékezése szerint a kereszt hatalmas méretei miatt a művésznek nem volt elegendő hely a műtermében, hogy megvalósíthassa elképzelését, így az altemplomban dolgozott, amíg befejezte a monumentális munkát.⁹⁵ „Ahogy munka közben rá kellett borulnom Jézusra, fölé kellett térdelnem, megfogalmazhatatlan érzéseket keltett bennem.” – emlékezett vissza 2017-ben az alkotó.⁹⁶

A sajátos keresztforma és a mellette látható két szent, Szűz Mária és Szent János alakja (56. kép) az itáliai románkorban megjelenő, majd pedig a gótikában, különösen a trecentóban egyre népszerűbbé váló Croce dipinta műfaját idézik. Ezek a nagyméretű, festett keresztetek főleg Itália középső és észak-keleti régióiban terjedtek el. A Megváltót ábrázoló táblaképek a templomok belső terének központi elemét képezik, és általában a diadalívekről lógnak le.⁹⁷ Aszerint, hogy a keresztre feszített Krisztus alakja szenvedő, Christus patiens (például Giotto

⁹³ Hervai Katalin. Déli Magazin Mária Rádió. Hangfelvétel az archívumból 2020.11.11. 4:05-4:54.

⁹⁴ Ferencz: i. m. 2.

⁹⁵ Nagy B. Sándor: Az utolsó szentkép és a templombúcsú. *Ablakok a mennyre*.

<https://www.3szek.ro/load/cikk/137458/ablakok-a-mennyre-az-utolso-szentkep-es-a-templombucsu>

⁹⁶ Csinta: i. m. 5.

⁹⁷ Marcello Gaeta: Giotto und die Croce dipinte des Trecento http://www.rhema-verlag.de/books/kg_txt/thol06.html [2021.04.27.]

feszülete a firenzei Santa Maria Novella templomban)⁹⁸ vagy pedig győzedelmes Christus triumphans, Christus vivens (például a pisai San Frediano-templomban található Krisztus-ábrázolás)⁹⁹ a szakirodalom két ikonográfiai csoportot különböztet meg.¹⁰⁰ Mindkét esetben gyakran jelennek meg mellékszereplők, a jobb keresztszár végén Szűz Mária kap helyet, míg bal oldalt Szent János evangélista helyezkedik el. Az alsó száron, Krisztus lábainál Assisi Szent Ferenc (például az arezzói Bracci-kápolnában levő feszület esetében)¹⁰¹ vagy pedig donátorok alakjai (például az Ariberti-keresztén) jelenhetnek meg.¹⁰²

Hervai Katalinnak a szentélyben levő képei és az itáliai Croce dipinta műfaja között egyértelmű párhuzam fedezhető fel. Az imitálás ellenére a művész törekedett arra, hogy a középkori hagyományt a jelen korba helyezze át, arra hogy a múltból inspirálódva a mai hívőket tudja megszólítani. A sepsiszentgyörgyi oltárkép tehát szemben a trecento tradíciójával nem a szentély előtti diadalívről lóg le, hanem a szentély oldalfalán levő négyszöggrácsolatú ablak előtt kapott helyet. Ezeken a lizénaszerű ablakokon beszivárgó fénysugarak nemcsak a templom szentélyét teszik fényközpontúvá, istenközelivé, hanem a Megváltó alakját is képesek kiemelni. Fény és sötétség, fehér és fekete ellentétpárosa jellemzi Hervai oltárképét. A művész a trecento festett, fából készült táblaképeihez közelítve és azoktól el is távolodva sajátos technikával készítette el munkáját. A falakon metszetek lógnak ugyan, viszont nem a lenyomatok tekinthetők meg, hanem maguk a fából készült dúcok. Ennek köszönhetően az oltárkép, hasonlóan a többi munkához táblaképjelleggel hordoz. Hervai Katalin alkotásain azonban eltűnnek a színek, csupán világos és sötét, domború és homorú ellentétéből rajzolódnak ki az alakok. A technika látszólagos visszafogottsága a maga alázatával, méltóságot, drámaiságot kölcsönöz a munkáknak. A dúcok kétpólusúsága, a sima felületek nyugalma és a vágások fájdalma, olyan erős érzelmeket üzennek, amelyet a jelenkor hívei is képesek befogadni. Szemben azonban a már korábban említett stációk többsíkúságával, a vonalak mozgalmasságával, az alakok expresszív arcvonásaival, a jelenetek (feszült hangulatával az oltárkép Krisztusa nyugalmat, biztonságot sugall. Testét finomabb,

⁹⁸ *The Crucifix by Giotto*. <https://www.smn.it/en/artworks/the-crucifix-by-giotto/> [2021.04.27.]

⁹⁹ Marcelo Gaeto: *Giotto und die Croci dipinte des Trecento. Studien zu Typus, Genese und Rezeption. Mit einem Katalog der monumentalen Tafelkreuze des Trecento (ca. 1290–ca. 1400)*. Münster, 2013, Rhema Verlag, 347.

¹⁰⁰ Tüskés Anna: *Crutiatio. Fordulópontok a középkori festett Keresztrefeszítés-ábrázolás történetében*. <http://tuskesanna.eu/international/node/22> [2021.04.27.]

¹⁰¹ *Un Cristo patiens sopra l'altare*. <https://www.ilbelcasentino.it/chiesa-san-francesco-arezzo-seq.php?idcat=&pag=16&idimg=4577> [2021.04.27.]

¹⁰² Daniela Bohde: *Mary Magdalene at the Foot of the Cross. Iconography and Semantics of Place*. In Alessandro Nova – Gerhard Wolf – Samuel Vitali (szerk.): *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*. Florenz, 2019, Kunsthistorisches Institut in Florenz. 13-17, 24.

egységesebb vonások alkotják, mint az állomások jeleneteit. Az azonban kétségtelen, hogy önmagában a sötét és a világos ellentéte mégis egyfajta drámaisággal tölti el az oltárképet. Összhangban a templom Krisztus Király titulussal az oltárkép fekete háttere, mintegy az ablakokon beszűrődő isteni fényként emeli ki a Megváltó alakját. Hervai oltárképe nem a szenvedő, Christus patiens hagyományához nyúlt vissza, hanem az annál korábbi, de abban az időben kevésbé elterjedt diadalmas, erőt sugárzó Christus triumphans mintáját idézi. A Messiás feje nem holtan dől jobb vállára, hanem nyitott, élettel teli szemekkel tekint a hívőkre. Arca nem fájdalomtól eltorzult, hanem méltóságteljes, bizalmat sugárzó. Szemben a már említett Croce dipinta műfajával, fején homlokát és haját borító töviskorona látható ugyan, ezt viszont a trecentóban is használt erőteljes dicsfény veszi körül. A munkát egyfajta sejtelmes derengés hatja át. Krisztus alakja egyszerre válik eggyé a kereszttel és emelkedik ki a feszület síkjából. Életszerű testének körvonala, izmai, kendője a fentről lefele áradó fény árnyékában rajzolódik ki. Az árnyékok, a finom átmenetek, valamint a művész azon törekvése, hogy az élő Krisztust ábrázolja olyan erős, hogy alig vehető ki Jézus oldalának sebe. A korábban élénk piros színnel ábrázolt vérző sebre, most csupán egy vastagabb sötét vonal utal. A dicsőséges Krisztus ábrázolást erősíti a végtagokat átszűrő szögek hiánya. Ezen a munkán ugyanis a lábak valamint a széttárt, nyitott kezek nincsenek a kereszthez szegezve. A kezek és a lábak izomzatának valóságos ábrázolása, az itt látható árnyékolás és a has sajátos anatómiai ábrázolása más technikai eszközökkel ugyan, de utal a középkori hagyományokra.

A Croce dipinta műfaját idézik a Krisztus két oldalán levő szentek alakjai is, ugyanis a szentély falain Szűz Mária valamint Szent János evangélista ábrázolása kapott helyet. Mária és János apostol alakja gyakran jelenik meg a középkori keresztszárak végein. Mária mindig Krisztus jobbán, János pedig balján helyezkedik el. Ezeken a gótikus kereszteken a két kisméretű szent általában siratja Jézust, arcuk fájdalmat tükröz, általánossá vált, hogy mindketten a Megváltó fele fordulnak.¹⁰³ Ebből a korból maradtak fenn olyan táblaképek, amelyeken a két szent nem a keresztszárak végén, hanem a kereszt mellett kaptak helyet. Mária és János Krisztussal egyforma magasságúak és ugyancsak a Megváltó fele fordulnak azon a táblaképen, melyet a firenzei Magdolna-oltár mestere készített és ma az Esztergomi Keresztény Múzeumban őriznek.¹⁰⁴ Ez a táblakép is megerősíti, hogy a két szent nagyon gyakori kísérője a keresztfeszítés ábrázolásoknak. Hervai Katalin munkáján a két szent nem a keresztszárak végén kapott helyet, és nem is egy felületen találhatóak a megváltó alakjával, viszont a korabeli

¹⁰³ *Opere d'arte per composizione artistica.* <https://www.ilbelcasentino.it/chiesa-san-francesco-arezzo-seq.php?idcat=&pag=15&idimg=4577> [2021.04.27.]

¹⁰⁴ Tüskés Anna: *i. m.*

hagyománynak megfelelően Mária a Megváltó jobbján, míg János apostol balján jelenik meg. Továbbá megfigyelhető, hogy mindkét alak Jézus fele tekint, Mária fiára mutat, János apostol pedig az evangélium írása közben figyeli Isten fiát. Eltérően a középkori mintáktól a szentek arcai nem fájdalommal telik, nem siratják Krisztust, hanem erősítve annak dicsőségét, mintegy büszkén, csodálattal néznek rá, mintha azt üzennék a híveknek, hogy figyeljék az élő, a feltámadás reményét hozó Jézust. Azáltal, hogy a két szent életnagyságú alakja a szentélyben önálló táblákon látható, egyrészt hangsúlyosabbá válik személyük, másrészt a művésznak lehetősége nyílt, hogy a feszület sötét háttéréből csupán Krisztus alakja emelkedjen ki. Amellett, hogy Hervai Katalin kompozíciós rendje segíti Krisztus alakjának felmagasztalását, ez a fajta elrendezés kiválóan alkalmazkodik a templom szentélyének építészeti kialakításához, ugyanis Mária és János ábrázolása a szentély ablakai közti üres falakon helyezkedik el. Szűz Mária és János apostol statikus alakja, ruhájuk szabályos vonásai összhangban állnak a hajó falain látható szentek ábrázolásával.

3.6. Szentek

Hervai Katalin a Keresztút és a szentélyképek elkészítése után ugyancsak metszetek formájában kilenc szent életnagyságú alakját mintázta meg. Erre a feladatra Dávid György plébános kérte fel, aki úgy gondolta, hogy a templomhajó közepén levő hatalmas, puszta falak nem maradhatnak üresen, egyfajta égi ablakot kell rájuk nyitni.¹⁰⁵ Szemben a stációkon látható expresszív törekvésekkel, a síkok dinamikus változásával, a szentek ábrázolása jobban alkalmazkodik az ikonográfiai hagyományokhoz, s visszafogottság, tradíciókeresés jelenik meg rajtuk. *„Ezt a munkát egyfajta nyitásként kezeltem, valami újként az életemben. Úgy kezdtem, hogy megrajzoltam a képeket, aztán behoztam őket, hadd lássuk, hogyan érvényesülnek a nagy térben, majd a közös következtetések jegyében folytattam a munkát.”* – mesélt a művész Csinta Samunak a munkafolyamatról.

A hajó sekrestye felőli oldalán az oltártól a bejárat fele haladva öt magyar szent alakja figyelhető meg. Hervai Katalin ezeken a munkákon teljesen eltávolodott a korábban rá jellemző szürreális, torz, figuráktól. Életnagyságú tábláit a frontális ábrázolás, a mindenki számára érthető formanyelv jellemzi. A leíró, didaktikus jelleget nem csupán az erősíti, hogy a szentek mellett megtalálhatóak attribútumaik, hanem az is, hogy feliratok jelzik, kit ábrázolnak a dúcok.

¹⁰⁵ Nagy B.: i. m.

Az öt kép közül Árpád-házi Szent Margit (57. kép) alakja áll legközelebb az oltárhoz. A magyar női szent domonkos öltözetben látható, imádkozó testtartását az alázat hatja át.¹⁰⁶ Őt követi Árpád-házi Szent Erzsébet (58. kép) alakja, arcából kedvesség, szerető szolgálat sugárzik. A művész nem távolodott el az ikonográfiai hagyománytól, így Erzsébet kezében megtalálhatóak a rózsák és a kenyér is, illetve fején korona helyezkedik el.¹⁰⁷ A női szenteket három férfi szent alakja követi. Ezek közül az első táblát 2013-ban szentelték fel és Szent László királyt (59. kép) jeleníti meg, egyik kezében bárdal, másikban címerpajzzsal.¹⁰⁸ A lovagkirály után Szent Imre herceg (60. kép) figurája vehető ki, kezében a szüzességét szimbolizáló liliommal.¹⁰⁹ Végül pedig Szent István király (61. kép) figyelhető meg, aki egyik kezében a Szent Koronát, másikban pedig kettős keresztet tart.¹¹⁰

A templomhajó másik oldalfalán erdélyi szenteket, szent életű személyeket ábrázoló táblaképek kaptak helyet. A szentély felől haladva ezek közül az első az államszocialista rendszer börtöneiben és munkatáborokban szenvedő és elhunyt vértanúkat és hitvallókat ábrázolja (62. kép). Ezt a munkát utolsóként, 2020 novemberében szentelték fel, és négy alak figyelhető meg rajta. A kép előterében egy világi férfi jelenik meg, mögötte egy szerzetes leghátul pedig egy reverendában levő pap alakja vehető ki. A férfiak mellett a szerzetesnővérek és világi családanyák jelképeként egy nő alakja egészíti ki a kompozíciót. A feltételezések ellenére ennek a nőnek az alakja nem azonos a művész önarcképével, hiszen Hervai Katalin azokat szerette volna ábrázolni, akik a diktatúra nehéz éve alatt hitükért, nem pedig magyarságukért szenvedtek, mint ő diákkorában.¹¹¹

A következő, 2017-ben készült képen Márton Áron püspök (63. kép) jelenik meg püspöki ornátusban, dicsfény nélkül, mivel a katolikus egyház még nem avatta őt szentté. A harmadik dúcon Boldog Apor Vilmos (64. kép) alakja figyelhető meg. Észrevehető egyfajta kompozícióbeli hasonlóság Hervai Katalin munkája és a budapesti Apor Vilmos téren található Márton László szobrászművész által készített plasztika. Mindkét alkotáson a püspököt asszonyok fogják közre. A nők jelenléte utal a püspök életének utolsó jelentősebb epizódjára, arra a momentumra, amikor 1945-ben orosz katonáknak nem engedte, hogy a magukkal vigyék a védtelen asszonyokat és lányokat. Amikor a katonák látták a püspök ellenállását, egyikük

¹⁰⁶ Kerny: i. m. *Árpád-házi Szent Margit*.

¹⁰⁷ Kerny: i. m. *Árpád-házi Szent Erzsébet*.

¹⁰⁸ Kerny: i. m. *Szent László király*.

Demeter Virág Katalin: *Lezárult a Hit éve. Háromszék*, 25. évf. (2013) 7054. sz. 3.

¹⁰⁹ Kerny: i. m. *Szent Imre herceg*.

¹¹⁰ Kerny: i. m. *Szent István király*.

¹¹¹ *Hervai Katalin*. Déli Magazin Mária Rádió. Hangfelvétel az archívumból 2020.11.11. 5:00-07:56.

előbb a mennyezetbe lőtt, majd pedig háromszor rálőtt a püspökre.¹¹² Míg a kültéri plasztika dinamikus, a nőalakok a püspök háta mögé bújnak, addig Hervai Katalinnál statikusabb az ábrázolás, az egyik nő a hívők fele tekint.¹¹³

Az utolsó alkotáson Szent Pongrácz István jelenik meg, kezében pálmaággal. Pongrácz István (65. kép) annak a három kassai vértanúnak az egyike, akit a harmincéves háborúban, 1619-ben Rákóczi György kálvinista hajdúi végeztek ki.¹¹⁴ Az erdélyi születésű Pongrácz István mellett látható kínszerek a másik két kassai vértanúra utalnak. A fáklya Márkot jelképezi, akinek a hajdúk összetörték ujjait, fáklyával dörzsölték oldalát, majd lefejezték. A kard és bot jelképezi Menyhértet, akit megvertek és lefejeztek, a kötél pedig Pongrácz Istvánra utal, akinek kötelet csavartak a feje fölé, majd pedig árokba lökték.¹¹⁵ A három kassai vértanút csupán 1955-ben avatta szentté II. János Pál pápa.¹¹⁶

Megfigyelhető, hogy a táblák többsége egyalakos kompozíció, ez alól csupán Boldog Apor Vilmos táblaképe és a *Kommunista diktatúra vértanúi* című alkotás képeznek kivételt.

Míg a keresztút stációin látható expresszivitás, ideges vonalvezetés utal a művészre jellemző korábbi túlsúfolt kompozíciókra, groteszk figurákra, addig a szentély képei valamint a hajóban látható szentek egészalakos képei egyszerűbb, hagyományosabb stílus fele nyitnak. A munkák nyugalmat, elfogadást sugallnak.

3.7. Hervai Katalin munkái a templom belső terében

Nyugalmat, bizalmat, békét sugallnak nemcsak Hervai munkái, hanem a templombelső egésze. A hatalmas, világos falak, a famennyezet, az ablakokon beáramló fény olyan közeget teremt, melyben több száz hívő képes egyszerre megélni az Eucharisztia szentségét. Hervai Katalin munkái helyet kaptak úgy a templomhajó, mint a szentély falain. A hajóban láthatók a stációk, valamint a szentek ábrázolásai (66. kép). Krisztus kálváriájának állomásai expresszív stílusuk ellenére tiszteletet sugallnak. A stációk fontosságát a fülkeszerű építészeti megoldás hangsúlyozza ki, ugyanis a stációk többségét fehér klasszicizáló keret veszi körül. Ezt a hangsúlyt tovább erősítik a táblaképek fölött levő lámpák. Fekete háttérből emelkednek ki az egészalakos szentek képei a hajó szentély felőli részén. Hervai Katalin alkotásai monumentális

¹¹² Boldog Apor Vilmos püspök, vértanú. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/boldog-apor-vilmos-puspok-vertanu> [2020.04.20.]

¹¹³ Apor Vilmos emlékműve. <https://www.kozterkep.hu/4172/apor-vilmos-emlekmuve> [2020.04.20.]

¹¹⁴ Pongrácz (Szent) István I. <http://jezsuita.hu/nevtar/pongracz-szent-istvan-i/> [2020.04.20.]

¹¹⁵ Saint Stephen Pongrácz. <https://www.jesuits.global/saint-blessed/saint-stephen-pongracz/> [2020.04.20.]

Saint Stephen Pongrácz, Melchior Grodziecki. <https://livingspace.sacredspace.ie/f0907s/> [2020.04.20.]

¹¹⁶ Pongrácz István. <http://delerdely.eloerdely.ro/szemelyisegek/pongracz-istvan> [2020.04.20.]

méretük ellenére olyan alázatról, szolgálatkészségről tesznek tanúságot, amely ebben a megfogalmazásban aktuális üzenetet sugallhat a 21. századi hívőnek is. Mivel a hajónak ezen a részén nem találhatók ablakok, így Dávid György korábban említett hasonlatával élve, valóban mennyre néző ablakok ezek a munkák.

A hajó és a szentély kapcsolatát vizsgálva figyelhető meg, hogy szoros stílári viszony jön létre a hajó falain függő szentek, valamint Szűz Mária és Szent János evangélista táblaképei között (67. kép). Ez a kapcsolat erősíti a szentély és a hajó közti viszonyt, a tér egészének egységét, ugyanakkor jelzi az eltávolodást is a hajó terétől, az átlépést a szentség közegébe, hiszen a két szent ikonográfiai szempontból Krisztus keresztre feszített alakjához tartozik, a Megváltóra mutató kezeik is a Messiáshoz való közelségre utalnak. Hervai Katalinnak a szentélyben levő képei mellett a bútorzat is kiválóan illeszkedik a sokszögzáródású szentélyhez, hiszen finom faanyagszerkezetük, a körökből, ívekből építkező struktúrájuk harmóniába kerül a szentélybe vezető lépcsősor kialakításával. Ennek a lépcsősornak az alsó regiszterében található az ambó, a keresztelőkút, a gyertya, és a fal mellett levő tabernákulum, majd egy fokkal fennebb, közelebb Krisztus keresztre feszített alakjához helyezkedik el a kör alakú oltárasztal (mensa), a papi szék, és a kisegítők székei. A bútorzat finom anyaghasználata közel áll Hervai fatábláinak vonalasságához, tiszta üzenetéhez.

Hervai Katalin munkái úgy üzenetük, mint színviláguk, kompozíciójuk, technikájuk és méretük által is kiválóan illeszkednek a templom építészeti sajátosságaihoz. Úgy az építész, mint a grafikus az égi fény átlényegítő erejéről vall, nem figyelhető meg szakadék kettejük stílusa között, így a Krisztus Király-templomban egyfajta harmonikus egységet, biztonságot sugárzó tér jön létre.

4. Összegzés

Az indításban megjelölt ellentétpárok dinamikája tulajdonképpen végigkíséri a tanulmány egészét, ugyanis mindkét templom belső terét és az ott található képzőművészeti alkotásokat vizsgálva szembetűnik ennek a többpólusúságnak a fontossága. Az elvont és egyértelmű formák, az elrejtés és a feltárás, a messzeség és az itt viszonyában nemcsak a képzőművészek munkáinak lényege tárulkozik fel, hanem a templomi szféra szent közegének lényege is meg tud mutatkozni.

A dolgozat tehát ezeknek az ellentétpároknak a mentén vizsgálta a Szent Gellért-templomban levő Hervai Zoltán- és Jecza Péter- alkotásokat, illetve a Krisztus Király-templomban látható Hervai Katalin-táblaképeket. A tanulmány követte miként alakulnak Hervai Zoltán geometrikus formái, lírai hangvételű, egyértelmű üzenetet közvetíteni szándékozó alkotásokká, miként illenek bele a belső térbe Jecza Péter kivételes értékű, elvont, elmélyedésre készítő munkái, miként válnak Hervai Katalin torz alakjai békés figurákká, miként lesz a művész hangos kiáltásából csöndes ima. Hervai Zoltán és lánya, Katalin esetében modern stílusuktól való elfordulás, tradíciókeresés, kvalitásbeli visszaesés figyelhető meg a szenteket ábrázoló munkáikon. Talán nem tudatosan, de mindkét művész igazodott valamelyest a katolikus egyház és a hívők hagyománytiszteletéhez.

Észrevehető, hogy mindkét templombelsőben hangsúlyos szerepet kapott a magyar szentek ábrázolása. A csíki utcai templom Szent Gellért titulusa utal az államszocializmussal való szembeszállásra, a katolikus hit terjesztésének fontosságára. A Krisztus Király-templomban levő Hervai Katalin-szentek jelenléte, pedig összefüggésben van a rendszerváltás után megerősödő és szabadon kibontakozó nemzeti érzülettel.

Amellett, hogy a dolgozat kísérletet tett a fennebb említett művészek munkáinak alaposabb megismerésére úgy az életmű, mint a templomban található helyük alapján, rá is mutatott egy hiányra a szakirodalomban. Nemcsak ebben a két sepsiszentgyörgyi templomban találhatók kortárs művészek munkái, azonban még nincs átfogó tanulmány ebben a témában. A jelenlegi munka alapján lehetne még elemezni több, a 20-21. században épült erdélyi templomban található képzőművészeti alkotást is. Emellett pedig szükség lenne olyan kutatásra, amely építészeti szempontból közelíti meg a témát. Következő állomás lehetne a csíkszeredai Millennium-templom és a Szent Ágoston-templom, hiszen annak ellenére, hogy a híres Makovecz Imre tervezte az előbbi, erről sem készült olyan összefoglaló tanulmány, amely tartalmazza a templom építészeti leírása mellett a képzőművészeti alkotások bővebb elemzését is. Mivel több művész és Csató Béla pápai káplán, tb. kanonok, plébános is él,

érdeemes lenne a kutatás során őket is felkeresni, interjúkat készíteni velük. A mostani dolgozatot megelőző templombejárás során készültek interjúk a két templom jelenlegi plébánosaival, melynek során feltűnt, hogy mindketten nagyon kevés információval rendelkeznek a templomukban található képzőművészeti alkotásokról. Nem kis munka lenne elvégezni egy olyan nagyléptékű kutatást, amely Erdély-szerte elemezné a 20-21. századi római katolikus templomokban levő képzőművészeti alkotásokat, ugyanis ez a tanulmány is rámutat arra, hogy lenne rá perspektíva, hiszen a látszólag egyszerű építésű templomokban is fellelhetők művészeti kvalitással bíró alkotások.

5. Bibliográfia

5.1. Nyomtatott források

- Albert Gerhard: Az ünneplés „tridenti” és „vatikáni” tere. *Praeconia*, 7. évf. (2012) 1. sz. 42–47.
- Albert Levente: Ütő Gusztáv összegez. *Háromszék*, 22. évf. (2010) 6005. sz. 3.
- B. Kovács: Új katolikus templom épül. *Háromszék*, 10. évf. (1998) 2412. sz. 1.
- Balázs Jenő: Szent Gellért élete. *Effata–A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi karának hitéleti és tudományos lapja*, 3. évf. (2019) 2. sz. 22–27.
- Bedő Zoltán: Felfele ívelő pályán az Erdélyi Művészeti Központ. Jelentős tárlatok nyíltak. *Székely Hírmondó*, 25. évf. (2020) 33. sz. 14.
- Bedő Zoltán: Tíz éve szentelték fel a Krisztus Királyt. Örömmünnp a templomban. *Székely Hírmondó*, 25. évf. (2016) 171. sz. 14.
- Bogdán László: Képek árnyéka. Végtelen beszélgetés Hervai Zoltánnal. *Háromszék*, 11. évf. (1999) 2707. sz. 4.
- Constantin Prut–Sorina Ianovici-Jecza: *Peter Jecza. A Road of Faith*. Temesvár, 2007, Triade Interat Alapítvány Kiadó. 16–21.
- Czegő Zoltán: Fölmutatni, hogy látva lássanak. Hervai Zoltán kiállítása Egerben. *Magyarország*, 29. évf. (1992) 51. sz. 13.
- Csinta Samu: Az oltárépítő. Isten és a régi mesterek dicsérete. Beszélgetés Hervai Katalin képzőművésszel. *Háromszék*, 29. évf. (2017) 8124. sz. 5.
- D. P.: Bankot avattak. *Háromszék*, 6. évf. (1994) 1278. sz. 1.
- Daniela Bohde: Mary Magdalene at the Foot of the Cross. Iconography and Semantics of Place. In Alessandro Nova – Gerhard Wolf – Samuel Vitali (szerk.): *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*. Florenz, 2019, Kunsthistorischen Institut in Florenz. 13–17, 24.
- Demeter Virág Katalin: Lezárult a Hit éve. *Háromszék*, 25. évf. (2013) 7054. sz. 3.
- Ferencz Csaba: Felszentelték Krisztus Király templomát. Hangozzék e helyen mindig Isten igéje. *Háromszék*, 18. évf. (2006) 4865. sz. 1–2.
- Ferencz Csaba: Orgonaavató. Megszólalt a hangszerek Királynője. *Háromszék*, 21. évf. (2009) 5702. sz. 2.
- Hegedűs Enikő: Átlényegülés. In Vécsi Nagy Zoltán (szerk.): *Hervai Katalin*. Sepsiszentgyörgy, 2019, Erdélyi Művészeti Központ. 5–7.

- *Hervai Katalin*. Déli Magazin Mária Rádió. Hangfelvétel az archívumból–2020.11.11.
- Hosszú Zoltán: A legelemibb dolgok megfoghatatlan nagysága. In Vécsei Nagy Zoltán (szerk.): *Jecza Bíró Klára. Jecza Péter*. Sepsiszentgyörgy, 2019, Erdélyi Művészeti Központ. 5–7.
- Józsa Zsuzsanna: Istenháza, ahol mindenki otthonra lel. Tízéves a sepsiszentgyörgyi Krisztus Király-plébánia. *Háromszék*, 29. évf. (2017) 8275. sz. 6.
- Jutta Seibert: *A keresztény művészet lexikona*. Budapest, 1986, Corvina. 131, 231.
- Kerny Terézia: Magyar szentek tisztelete és képzőművészeti ábrázolásai, 13-18. század, Szent Gellért. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor*, 7, szerk. Kőszeghy Péter, Bp., Balassi, 2014. 216-243.
- Kisgyörgy Zoltán: Élő egyház. Üzenet az ajtók mögül. *Háromszék*, 5. évf. (1993) 950. sz. 4.
- M. Kiss Pál: Hervai Zoltán. *Művészettörténeti Értesítő*. 24. évf. (1975) 4. sz. 293–296.
- Marcelo Gaeto: *Giotto und die Croci dipinte des Trecento. Studien zu Typus, Genese und Rezeption. Mit einem Katalog der monumentalen Tafelkreuze des Trecento (ca. 1290–ca. 1400)*. Münster, 2013, Rhema Verlag. 347.
- Mózes László: Hervai Zoltán életmű-kiállítása. *Háromszék*, 27. évf. (2015) 7541. sz. 3.
- Sántha Imre Géza: Száz éve született Hervai Zoltán festőművész. *Háromszék*, 31. évf. (2019) 8741. sz. 6.
- Sz. n.: Szent Gellért és Szent Imre szoborcsoport Sepsiszentgyörgyön. *Népújság*, 63. évf. (2011) 163. sz. 3.
- Sz. n.: Templombúcsú. *Háromszék*, 12. évf. (2000) 3065. sz. 12.
- Szekernyés János: A kisplasztikáktól az emlékművekig. Jecza Péter szobrászművész életművének főbb rétegei és vonulatai. *Európai Utas*, 18. évf. (2007) 2. sz. 78.
- Szekernyés János: *Jecza Péter*. Marosvásárhely, 2003, Mentor Könyvkiadó. 22–27.
- Váry O. Péter: Hervai Zoltán kiállítása az EMÜK-ben. Nagy adósság lerovása. *Háromszék*, 27. évf. (2015) 7532. sz. 3.
- Vécsei Nagy Zoltán: *Hervai Katalin*. Sepsiszentgyörgy, 2019, Erdélyi Művészeti Központ. 75.
- Vécsei Nagy Zoltán: Hervai Zoltán emléktárlata. *Háromszék*, 27. évf. (2015) 7559. sz. 6.

- Vécsi Nagy Zoltán: *Hervai Zoltán*. Sepsiszentgyörgy, 2015, Erdélyi Művészeti Központ. 5–7.
- Vécsi Nagy Zoltán: *Jecza Bíró Klára. Jecza Péter*. Sepsiszentgyörgy, Erdélyi Művészeti Központ, 2019. 58.

5.2.Internetes források

- A Magyar Anjou Legendárium.
http://www.oszk.hu/sites/default/files/virtualis_kiallitasok/harom_kodex/hun/kiallit/virtualis/3kodex/3kodex_mal_hu.html [2021.04.10.]
- *Apor Vilmos emlékműve*. <https://www.kozterkep.hu/4172/apor-vilmos-emlekmuve> [2020.04.20.]
- Archiva TVR: *Peter Jecza*. <https://www.youtube.com/watch?v=JrLuuFeRcm8&t=11s> [2021.04.07.]
- *Az orgona*. https://www.krisztuskiraly.ro/?hu_az-orgona,51 [2021.04.28.]
- *Boldog Apor Vilmos püspök, vértanú*. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/boldog-apor-vilmos-puspok-vertanu> [2020.04.20.]
- Fundatia TRIADE: *Familie 1984-colecția digitală de sculptură. Muzeul Jecza*.
<https://www.youtube.com/watch?v=8JbpgS52LMY&list=PLArhE80HmzVPSSdSPX2EBoRDAZyEZ6TUu&index=5> [2021.04.07.]
- Fundația TRIADE: *Povestea lucrării-Drumul crucii, 1989. Colecția digitală de sculptură. Muzeul Jecza. (extins)*
<https://www.youtube.com/watch?v=4g2UpHHIvx8&list=PLArhE8> [2021.04.07.]
- Gábor Anna: *A hét plébániája: Sepsiszentgyörgy–Krisztus Király*.
<https://www.mariaradio.ro/2020/11/16/a-het-plebaniaja-sepsiszentgyorgy-krisztus-kiraly-3/> [2021.04.27.]
- *Gondolatok a Krisztus Király templom új keresztjének kapcsán*.
https://www.krisztuskiraly.ro/?hu_krisztus-kiraly,11 [2021.04.28.]
- Guzsik Tamás: *Keresztény liturgiák építészete. III. rész. Nyugati liturgiák és építészetük az újkortól napjainkig. 3.3. Liturgikus térigények. Oltár*.
<http://www.eptort.bme.hu/doc/szakral/szakral3.html#24> [2021.04.27.]
<http://www.ktp.hu/kalendar/szent-gellert-puspok-vertanu-muszaki-katonak-vedoszentje-szeptember-24> [2021.04.10.]

- Jecza Gallery: *Peter Jecza-sculptura si simfonia Triade de Remus Georgescu*.
<https://www.youtube.com/watch?v=Io0Rl1Y4JJw> [2021.04.07.]
- Józsa Zsuzsanna: *Sepsiszentgyörgy. Szent Gellért-búcsú*.
<https://www.3szek.ro/load/cikk/126807/szent-gellert-bucsu-sepsiszentgyorgy>
[2021.04.28.]
- Katolikus Lexikon: Gellért. <http://lexikon.katolikus.hu/G/Gell%C3%A9rt.html>
[2021.04.10.]
- Kortárs Magyar Művészeti Lexikon: Jecza Péter.
<https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kortars-magyar-muveszeti/ch14s14.html>
[2021.04.07.]
- Körmendi Galéria: *Jecza Péter*. <https://www.youtube.com/watch?v=v21RQvatO7c>
[2021.04.07.]
- Liturgikus Lexikon: Keresztút.
<http://tar.liturgia.hu/Liturgia/Liturgikus%20Lexikon/lexikon/litlexbetusorindex.htm>
[2021.04.07.]
- Marcello Gaeta: *Giotto und die Croce dipinte des Trecento*. http://www.rhema-verlag.de/books/kg_txt/thol06.html [2021.04.27.]
- Nagy B. Sándor: *Az utolsó szentkép és a templombúcsú. Ablakok a mennyre*.
<https://www.3szek.ro/load/cikk/137458/ablakok-a-mennyre-az-utolso-szentkep-es-a-templombucsu>
- *Opere d'arte per composizione artistica* <https://www.ilbelcasentino.it/chiesa-san-francesco-arezzo-seq.php?idcat=&pag=15&idimg=4577> [2021.04.27.]
- Pongrácz (Szent) István I. <http://jezsuita.hu/nevtar/pongacz-szent-istvan-i/>
[2020.04.20.]
- Pongrácz István. <http://delerdely.eloerdely.ro/szemelyisegek/pongacz-istvan>
[2020.04.20.]
- *Saint Stephen Pongrácz, Melchior Grodziecki*.
<https://livingspace.sacredspace.ie/f0907s/> [2020.04.20.]
- *Saint Stephen Pongrácz*. <https://www.jesuits.global/saint-blessed/saint-stephen-pongacz/> [2020.04.20.]
- Salamon György: *Az oltárkép*. <http://www.szentgellert.hu/rolunk/az-oltarkep1>
[2021.04.10.]

- Sántha Imre Géza: *Szent Gellért és Szent Imre*.
<https://www.kozterkep.hu/16020/szent-gellert-es-szent-imre> [2021.04.29.]
- Sántha Imre Géza: *Szent Gellért-kompozíció*. <https://www.kozterkep.hu/19530/szent-gellert-kompozicio> [2021.04.28.]
- Sepsiszentgyörgy II., *Szent Gellért*. <https://ersekseg.ro/hu/templom/800> [2021.04.28.]
- Sípos László: *Jecza Péter szobrászművész*. <https://mmakademia.hu/alkoto/-/record/MMA15932#16> [2021.04.07.]
- Sz. n.: *Jecza Péter*. <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/jecza-peter-114/> [2021.04.07.]
- *Szent Gellért püspök, vértanú. A műszaki katonák védőszentje*.
- Szilárdfy Zoltán: *Szent Gellért ikonográfiája a barokk kori grafikák tükrében*.
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/Makoi_kereszteny_fuzetek/pages/023/002_szilardy.htm [2021.04.10.]
- *Templomunk*. https://www.krisztuskiraly.ro/?hu_-img-src-images-templomunk-apng-border-0-width-160-onmouseover-thissrc-images-templomunk-bpng-onmouseout-thissrc-images-templomunk-apng-9 [2021.04.27.]
- *The Crucifix by Giotto*. <https://www.smn.it/en/artworks/the-crucifix-by-giotto/> [2021.04.27.]
- Tüskés Anna: *Crutiatio. Fordulópontok a középkori festett Keresztrefeszítés-ábrázolás történetében*. <http://tuskesanna.eu/international/node/22> [2021.04.27.]
- *Un Cristo patiens sopra l'altare*. <https://www.ilbelcasentino.it/chiesa-san-francesco-arezzo-seq.php?idcat=&pag=16&idimg=4577> [2021.04.27.]